

**Merleau-Pontyn filosofia
ja tiedekäsitys**

JENNA LEPPÄNEN

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Filosofian pro-gradu -tutkielma

Elokuu 2012

TAMPEREEN YLIOPISTO
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

LEPPÄNEN, JENNA ANNELI
Merleau-Pontyn filosofia ja tiedekäsitys

Pro gradu -tutkielma, 87 s.
Filosofia
Elokuu 2012

Työssäni tarkastelen Merleau-Pontyn filosofiaa ja tiedekäsitystä. Merleau-Ponty (1908 – 1961) oli filosofi ja ranskalaisen fenomenologisen koulukunnan edustaja. Hänen pääteoksenaan pidetty *Havainnon fenomenologia (Phénoménologie de la Perception)* käsittelee havainnon havaintopsykologisia juuria sekä muunmuassa Merleau-Pontyn käsitystä tieteestä, taiteista, seksuaalisuudesta sekä taloudesta. Näiden käsityksien kautta muotoutuu yhtenäinen filosofia, jonka keskeisin subjekti on ruumis.

Merleau-Pontyn filosofia rakentuu ruumiinfenomenologian ympärille. Pyrkimyksenä on tuoda esille Merleau-Pontyn suhdetta fenomenologisen koulukunnan edeltäjiin sekä avata Merleau-Pontyn omaa käsitystä fenomenologiasta. Työni keskeisenä tutkimuskysymyksenä on Merleau-Pontyn filosofian ja tieteiden suhde. Tarkastelen miten Merleau-Pontyn hyödyntää ja osaltaan kritisoi oman aikansa aikansa psykologiaa rakentaessaan filosofista näkemystään. Tarkastelen myös sitä millainen on Merleau-Pontyn suhde tieteisiin ja filosofiaan yleisesti. Pyrin tuomaan esille Merleau-Pontyn filosofiaa esille kokonaisuutena. Lopuksi vertailen Merleau-Pontyn tiedekäsitystä Thomas Kuhnin käsitykseen tieteen paradigmoista. Tavoitteena on tuoda esille yhteneväisyyksiä näiden ajattelijoiden teorioiden välillä.

Asiasanat: Merleau-Ponty, ruumiinfenomenologia, fenomenologia, tiedekäsitys, havaintopsykologia

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
2. Fenomenologinen perinne.....	12
2.1 Husserlin fenomenologia.....	12
2.2 Merleau-Pontyn näkemyksen tulkintaa.....	18
2.3 Fenomenologinen kenttä.....	27
3. Havaintopsykologian käyttö filosofisena työkaluna.....	30
3.1 Objektiivinen ajattelu.....	34
4. Ruumis Merleau-Pontyn filosofiassa.....	40
4.1 Kokonaisvaltainen kuva ihmisestä.....	45
5. Merleau-Pontyn käsitys kulttuurista.....	53
5.1 Yhteiskunta ja talous.....	53
5.2 Taiteen merkitys Merleau-Pontyn filosofiassa.....	56
5.3 Käsitys kielen muotoutumisesta.....	59
6. Merleau-Pontyn ajan psykologia.....	62

6.1 Psykologia metodina – kritiikki.....	64
7. Thomas Kuhnin ja Merleau-Pontyn näkemysten vertailua.....	67
Lähteet.....	82

1. Johdanto

Merleau-Ponty (1908 – 1961) oli yksi tuotteliimpia filosofeja 1900-luvulla. Hän toi filosofiaan uudenlaisen tavan ajatella ihmisen elämän perusrakenteita ja tämä ajattelutapa heijastui hänen käsitykseensä taiteista, kirjallisuudesta ja politiikasta. Filosofiansa hän korosti ruumiillisuuden merkitystä ja loi oman näkemyksensä siitä miten termi filosofia tulisi ymmärtää.

Merleau-Pontyn isä kuoli 1913 Merleau-Pontyn ollessa vielä pieni poika. Merleau-Ponty oli isätön, mutta isättömyys oli yleistä Euroopassa ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Isättömyydestä huolimatta Merleau-Pontyn lapsuus on kuitenkin ollut ilmeisesti onnellinen ja läheinen. Koulutaustasta tiedetään Merleau-Pontyn käyneen lyseon¹ ja sen jälkeen hän päässeensä opiskelemaan vuonna 1926 École Normale Supérieureen. Hän valmistui vuonna 1930 ja pääsi opettamaan Beucaisin lyseoon, mutta palasi kuitenkin vuonna 1935 Pariisiin nuoremman opettajan asemaan École Normaleen. Tänä aikana hän työskenteli ensimmäisen tohtorin työnsä parissa, joka käsitteli psykologista teoriaa keskittyen hahmopsykologiaan. Tämä julkaistiin teoksena ”*The Structure of Behavior*” vuonna 1942. Vuodet 1939-40 Merleau-Ponty palveli Ranskan armeijassa, jonka jälkeen hän palasi Pariisiin opettamaan lyseoissa ja kirjoittamaan samalla tohtorinväitöskirjaansa. Väitöskirjassaan Merleau-Ponty lähestyi samaa psykologista aihepiiriä fenomenologisen suhtautumisen kautta. Tämä toinen teos julkaistiin vuonna 1945 ja se oli nimeltään ”*The Phenomenology of Perception*”.

Merleau-Ponty oli hyvä ystävä filosofi Jean-Paul Sartren kanssa ja liittyi tämän kanssa

¹ Lycée vastaa suomalaisen koulutuksen lukiota.

intellektuaaliseen poliittiseen sodan aikana syntyneeseen vastarintaliikkeeseen, jonka nimi oli ”sosialismi ja vapaus.” Liike ei kuitenkaan pysynyt pystyssä kovin pitkään. Myöhemmin sekä Merleau-Ponty että Sartre liittyivät kuitenkin samaan ryhmään, joka julkaisi silloin käynnissä olleen sodan aikana vastarintaliikkeen lehteä ”*Combat*”. Kumpikaan miehistä ei kuitenkaan ollut kovinkaan aktiivinen liikkeessä. Saksalaisten miehitys toisen maailmansodan aikana sai kuitenkin Merleau-Pontyn ajattelemaan enemmän myös politiikkaa ja vuoden 1944 lopussa hän olikin yksi ryhmän johtavia intellektuelleja. Sartre johti tätä ryhmää, johon kuuluivat myös kuuluisat ajattelijat Beauvoir sekä Aron. Ryhmä perusti myöhemmin poliittisen lehden ”*Les Temps Modernes*”. Merleau-Ponty auttoi Sartrea editoimaan lehteä vuoteen 1950 asti, jonka jälkeen hän sai viran Sorbonnen psykologian laitoksen professorina. Hänet nimitettiin vuonna 1952 kaikista arvostetuimpaan asemaan mitä ranskalainen filosofi voi saada: johtoasemaan filosofiassa Collège de France yliopistossa. Tässä asemassa hän toimi vuoteen 1961 asti kunnes kuoli äkillisesti. (Baldwin 2004, 1-5)

Standford Encyclopedia of philosophy (Flynn, 2004) tiivistää Merleau-Pontyn filosofian pääpiirteitä kattavasti: Merleau-Pontyn ensimmäinen teos oli nimeltään ”*La Structure du comportement*” (*Structure of Behavior*). Teos käsitteli hahmopsykologiaan² kohdistettua kritiikkiä ja julkaistiin vuonna 1942. Hänen pääteoksenaan on pidetty ”*Phénoménologie de la perception*” (*Phenomenology of Perception*) teosta, joka julkaistiin muutamaa vuotta myöhemmin vuonna 1945. Eräänä merkitsevänä teoksena on pidetty myös teosta ”*Le Visible et L'invisible*” (*The Visible and the Invisible*), joka

2 Hahmopsykologia terminä viittaa fenomenaaliseen kenttään, joka koostuu ”Gestaltista”. Gestalt terminä viittaa kokonaisuuteen, jonka oleminen kokonaisuutena on järjestäytynyt funktio. Tämä järjestäytyneisyys on havaintokyvyssä. Se on entiteetti, jossa osat ovat ryhmäytyneet yhteen kokonaisuutena. Tällä viitataan kokonaisuuteen, joka on esseentiaalisesti organisoitunut. Ja tämä organisoitu kokonaisuus on primitiivinen (Dwyer 1990, 10) Hahmopsykologian mukaan ihminen havaitsee siis tiedostamattaan ympäristöstään hahmoja eli havainto tapahtuu aina kokonaisuuksien hahmottamisen kautta.

julkaistiin vasta Merleau-Pontyn kuoleman jälkeen 1962. Sen oli tarkoitus olla yhtä laajamittainen kuin *Phenomenology of perception* -teoksen, mutta se jäi kesken. Merleau-Ponty julkaisi myös muita teoksia, jotka käsittelevät esimerkiksi kielen suhdetta, merkkejä sekä maailmaa. Merleau-Pontyn julkaisuihin kuuluvat myös teokset ”*Sense and Non-Sense*” ”*The Adventures of the Dialectic*” ja ”*Signs*”.

Merleau-Pontyn ensimmäinen teoksen ”*The Structure of Behavior*” tavoite oli ymmärtää tietoisuuden ja luonnon välistä suhdetta. Tämä suhde tietoisuuden ja luonnon välillä voitiin jakaa kahdenlaisiin käsityksiin eli objektivismiin tai intellektualismiin. Objektivismi voitiin Merleau-Pontyn mukaan ymmärtää tarkoittavan naturalismia filosofiassa, behaviorismia psykologiassa ja mekanismia biologiassa. Intellektualismi taas oli filosofi Immanuel Kantin ajattelun jälkeinen näkökulma. Teos väittelee naturalismia ja objektivismia vastaan, mutta Merleau-Ponty ei hyväksynyt myöskään näille vastakkaisena nähtävän kantilaisen perinteen periaatteita. Merleau-Ponty ei siis kannattanut kumpaakaan näistä tavoista tarkastella tietoisuutta vaan pyrkimyksenä oli luoda rakennelma tietoisuuden ja luonnon suhteesta. Vaikutteita Merleau-Ponty otti ajatteluunsa esimerkiksi Hegelin ”*Phenomenology of Spirit*” teoksesta. Merleau-Ponty halusi tutkia sitä mitä tapahtui hänen aikansa psykologiassa ja biologiassa ja tuoda esille ontologiaa näiden tapahtumien takaa. Strategiana oli lähestyä kriittisesti oman aikansa vallitsevaa psykologista näkemystä klassista behaviorismia³ käyttäen hyväksi hahmopsykologiaa. Pyrkimyksenä oli analyttisesti tuoda esille mitä havainnossa oikeasti tapahtuu silloin kun havaitsemme. Esimerkkinä Merleau-Ponty käytti valon näkemistä pimeän huoneen seinälle heijastettuna. Tilanteissa missä pimeässä huoneessa

3 Behaviorismi oli lähestymistapa, jossa ihmisen toiminnan ajateltiin olevan selitettävissä pelkästään ärsykkeihin vastaamisena. Ihmisen oppiminen ja tietoisuus perustui siis ärsykkeisiin reagoimiseen. Merleau-Ponty pyrki vastustamaan tätä näkökulmaa, jossa ihminen saatiin ehdollistumaan tiettyyn ärsykkeeseen toistamisen kautta. Jyrkimmän behavioristisen näkemyksen mukaan psykologiasta tulisi poistaa kokonaan näkemys sisäisestä henkisestä elämästä.

valo heijastetaan seinälle ihminen katsoo valoa kohti. Tässä tilanteessa subjekti useimmin ”houkuttuu” tai ”huomio vetäytyy ilmiöön” eli sillä on tietty suunta. Klassisen behaviorismin näkemyksen mukaan selittämisen tulee lähteä kausaalisuudesta ja kausaalisesta vuorovaikutuksesta valon sekä ihmisen ruumiin välillä. Ruumis ilmenee Merleau-Pontyn mukaan kuitenkin maailmasta erillisenä ja siksi käytös on aiheutettua ja viehätysten sijaan tulisi puhua kausaalisen stimulaation (ärsykkeen) vaikutuksesta. Merleau-Ponty ei kuitenkaan hyväksynyt behavioristista näkökulmaa sillä hän koki hahmopsykologia osoittavan jopa yksittäisimpien havaintojemme olevan aina rakentuneita. Ihminen havaitsee hahmopsykologian teesien mukaan aina hahmo-tausta erottelun kautta. Havaittavalla asialla täytyy siis aina olla jokin tausta mihin se suhteutetaan. Organismit eivät ole sidottuja tiettyihin oppimismekanismeihin vaan oppiminen syntyy Merleau-Pontyn mukaan toiston kautta sen sijaan, että ajateltaisiin ihmisten oppivan tiettyjen ärsykkeiden ja niiden vasteiden kautta. Behaviorismissa mitä Merleau-Ponty siis vastusti esitettiin ihmisen oppimisprojektin pohjautuvan tälle ärsyke-vaste oppimismenetelmälle. Merleau-Pontyn käsityksen mukaan oppimisessa vastataan pikemminkin tiettyihin käytöksen muotoihin ja ärsykkeiden tyypillisyyteen kuin mekaaniseen syy-yhteyteen ärsykkeen ja vasteen välillä.

Merleau-Ponty käytti behaviorismin sijaan laajasti hyväksi hahmopsykologiaa. Sekä hänen epistemologiassaan sekä ontologiassaan hahmopsykologian vaikutus on keskeinen. Merleau-Pontyn ontologinen näkemys havaitsemisesta on, että havaittava hahmo ilmenee havaitsevalle subjektille ja se ei ole osa maailmaa itsessään. ”*The Structure of Behavior*” teoksessa Merleau-Ponty jaottelee kolme eri Gestaltia (hahmoa): fyysisen, vitaalisen ja ihmisen järjestyksen. (Physical, vital and human order). Ihmisen järjestyksen kautta syntyy kolmas dialektiikka, joka edustaa Merleau-Pontyn

filosofiassa kulttuurista olemista.

Teokset ”*Phenomenology of Perception*” ja ”*The Visible and the Invisible*” pyrkivät molemmat käsittelemään ruumiin ja mielen ongelmaa. Merleau-Pontyn näkemys vastusti kuuluisaa René Descartesin näkemystä⁴. Descartesin näkemystä on perinteisesti tulkittu niin, että mieli ja ruumis ovat erillisiä. Kyse ei Merleau-Pontyn mielestä ole kuitenkaan kahdesta erillisestä substanssista, jotka olisivat jotenkin yhteydessä. Sen sijaan voidaan nähdä kolme rakennetta, jotka ovat yhdistyneet yhdeksi. Merleau-Pontyn filosofiassa kolmas dialektiikka (kulttuuri) yhdistyy fyysiseen ja tärkeimpiin rakenteisiin (physical and vital structures) jolloin ne eivät ole enää autonomisia systeemejä. Merleau-Pontyn filosofian tavoitteena oli siis yhdistää ruumis, mieli ja kulttuuri yhtenäiseksi.

Ensimmäinen teos ”*The Structure of behavior*” julkaistiin 1941. Ennen ”*Phenomenology of Perception*” teosta Merleau-Ponty perehtyi Edmund Husserlin tuotantoon. ”*Phenomenology of Perception*” -teoksen esipuhe ilmentää Merleau-Pontyn suhtautumista Husserlin filosofiaan. Husserl edusti filosofian perinteessä fenomenologista suuntausta, josta Merleau-Ponty otti vaikutteita omaan filosofiaansa. Merleau-Pontyn pääteos alkaakin kysymyksellä kysymyksellä ”*What is phenomenology?*” ja jatkaa kritiikkiin, joka kohdistuu objektiiviseen ajatteluun. Tieteiden ja Merleau-Pontyn filosofian välillä on jatkuva dialogi siinä toivossa että yhteinen selkeys näiden välille löytyisi. Vaikka hän oli kiinnostunut tieteistä hän ei pyrkinyt todistamaan filosofiaansa pelkästään niiden kautta.

4 Descartesin filosofian mukaan ruumis ja mieli ovat erillisiä, mutta yhteydessä keskenään. Merleau-Pontylle ruumista ja mieltä ei voida erottaa. Sen sijaan Merleau-Pontylle ruumis, mieli ja kulttuurinen maailma luovat kokonaisuuden.

Merleau-Ponty erotti itsensä sekä Descartesin että Kantin⁵ filosofiaan tuomista perinteistä. Merleau-Pontylle todellisuus ei koostunut toiminnasta, arvostelmista tai ennusteista kuten näissä filosofisissa perinteissä oli ajateltu. Sen sijaan Merleau-Ponty toi esille näkemyksensä, jossa havainnoilla ja havaintoja koskevilla arvostelmilla oli täysin erilainen rooli. Merleau-Ponty erotteli itsensä kantilaisen tradition ”analyttisestä” reflektiosta. Kantilaisessa perinteessä aito tieto saavutetaan arvostelmien kategorioiden kautta. Suuri osa ”*Phenomenology of Perception*” teoksesta on kritiikkiä kantilaista näkökulmaa vastaan.

Merleau-Ponty ottaa vaikutteita Husserlin ajattelusta ja yksi keskeisistä käsitteistä on reduktion käsite. Merleau-Pontylle reduktio on ”*wonder in the face of the world.*” Merleau-Pontyn filosofiassa lopulta myös käsitys taiteesta kertoo hänen käsityksestään koskien reduktiota⁶, sillä taiteentekijän työt edustavat usein jotain analogista koskien reduktiota. Tämä koskee niin maalaustaidetta kuin kirjallisuuttakin.⁷ Merleau-Pontylle tärkein opetus on kuitenkin ettei täydellistä reduktiota voida suorittaa.

Ruumis ei ole Merleau-Pontylle vain osa fyysistä maailmaa vaan elävä ruumis. Merleau-Ponty viittaa sekä kokemukseemme omasta käsillä olevasta ruumiista, että kokemukseemme ruumiistamme objektina. Jälkimmäisessä voidaankin puhua objektiivisesta ruumiista. Ruumiin lisäksi Merleau-Ponty käsittelee myös kieltä teoksissaan. Hänen käsityksensä kielestä syntyy empirismin ja intellektualismin kritiikistä. Merleau-Pontyn mukaan kielellä on aina jokin merkitys ja se on kielen

5 Immanuel Kantille mieli koostui kategorioista, joiden kautta maailmaa ymmärretään. Näihin liittyy läheisesti arvostelmien käsite.

6 Reduktio on Husserlin fenomenologian keskeinen käsite.

7 Näkemykseni mukaan reduktio Merleau-Pontylla tarkoittaa nimenomaan havainnon uudelleen järjestämistä. Taiteessa reduktio on parhaimmillaan, koska siinä palataan takaisin alkuperäiseen kokemukseen.

olennaisin piirre. Jaettu kielellinen maailma on Merleau-Pontyille intersubjektivisuuden⁸ tulosta. Merleau-Ponty erotteli kielessä ajattelun ja puhuvan subjektin. Kieltä koskevissa näkemyksissään Merleau-Ponty omaksui vaikutteita Saussurelta.⁹ Teoksia missä Merleau-Ponty käsittelee kieltä ovat ”*Phenomenology of Perception*”, ”*The Visible and the Invisible*” ja ”*Prose of the World*”.

Merleau-Ponty oli kiinnostunut myös politiikasta. Hänen aikansa politiikassa useat filosofit olivat kiinnostuneita Marxismista. Merleau-Pontyn kiinnostus Marxismiin kohdistui sen historialliseen näkökulmaan. Marxisin hylkääminen näkökulmana olisi Merleau-Pontyn mukaan saanut aikaan myös historian merkityksen hylkäämisen. Merleau-Pontyn filosofiassa kielen filosofia sekä poliittinen filosofia jakavat merkityksien osalta yhteyden. Keskeiseksi nouseekin käsitys, että asioilla on aina merkitys.

”*The Visible and the Invisible*” teoksessa Merleau-Ponty käsittelee mielikuvituksen merkitystä. Teoksessa hän tuo esille myös lihan käsitteen. Merleau-Pontyn ontologia on lihan ontologiaa. Merleau-Pontyn käsityksessä filosofia on juurrutettu kulttuuriimme ja sen mahdollisuudet eivät ole loputtomat mutteivat myöskään saavutetut. Merleau-Ponty ei siis julista filosofian olevan lopussa tai saavutettu niinkuin monet muut filosofit ovat tehneet vaan näkee siinä mahdollisuuden kehittyä tieteenä. (Flynn, 2004)

Työni käsittelee Merleau-Pontyn filosofiaa ja sen metodia. Hänen filosofiansa metodi tulee erityisen hyvin esille pääteoksessa ”*Phenomenology of Perception*”. Merleau-Pontyn ajattelussa metodi ja tiedekäsitys yhdistyvät ja luovat Merleau-Pontyn

8 Intersubjektivisuudella viitataan ihmisten väliseen vuorovaikutukseen

9 Ferdinand de Saussure oli kielitutkija, jonka ajatukset vaikuttivat kielitieteen tutkimukseen.

filosofian. Merleau-Pontyn keskeisin metodi teoksessa on käyttää havaintopsykologiaa hyväksi ja osoittaa ruumiillisuuden olevan lähtökohta inhimilliselle olemiselle. Havaintopsykologian merkitys Merleau-Pontyn filosofiassa on tuoda oikeutusta ruumiilliselle olemassaololle. Kun seurataan Merleau-Pontyn metodia filosofiassa avaa se esille myös kattavan kuvauksen hänen filosofiansa keskeisistä näkökulmista.

Merleau-Pontyn ajattelu on perinteisesti tuotu esille fenomenologisen perinteen kautta. Työni ei ole kuitenkaan tarkoitus keskittyä fenomenologiseen perinteeseen ja Merleau-Pontyn suhtautumiseen koskien fenomenologiaa. Tämän takia tulen esittelemään fenomenologiaa vain pintapuolisesti. Kuten aiemmissa kappaleissa on noussut esille Merleau-Pontyn näkemys lainaa Husserlin filosofiasta käsitteitä. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole tässä työssä syventyä laajasti Merleau-Pontyn ja Husserlin suhteisiin vaan tarkoituksena on pikemminkin keskittyä ensisijaisesti siihen millä tapaa Merleau-Ponty päätyy ruumiillisuuteen ja tuoda esille miten kulttuurinen maailma on yhteydessä ruumiillisuuden kanssa. Ruumiillisuuteen päästäkseen Merleau-Ponty lähtee siis liikkeelle havainnosta ja havainnon rakentumisesta.

Objektiivisen ajattelun roolia tulen siksi selventämään luvussa 3. ja erittelemään mitä Merleau-Ponty tarkoittaa puhuessaan objektiivisesta ajattelusta. Toisena keskeisenä teemana työni kannalta on havaintopsykologian käyttö sekä Merleau-Pontyn suhtautuminen psykologiaan. Merleau-Ponty käyttää psykologisina esimerkkeinä havaintopsykologian esimerkkejä sekä kliinisen psykologian tapauksia. Kliinistä psykologiaa hän käyttää erityisesti tuodessaan esille ruumiin keskeisyyttä. Merleau-Pontyn filosofia tiivistyy keskeisesti näkemykseen ruumiista. Psykologisen näkemyksen kautta Merleau-Ponty kritisoi myös Freudia ihmisen pelkistämisestä biologisiin

ominaisuuksiin. Merleau-Pontylle ihminen on kokonaisuus jota ei voida pelkistää pelkkiin yksittäisiin piirteisiin. Kritiikki Freudia kohtaan sisältää seksuaalisuuden käsittelyn osana ruumiillisuutta ja tuo samalla esille Merleau-Pontyn näkemyksen ruumiin ja tietoisuuden suhteesta. Ruumista käsittelevän osuus on sijoitettu työssäni tiedekäsityksen jälkeen, jotta teorian ymmärtämisen jälkeen ruumiin käsittelyn ymmärtäminen olisi lukijalle helpompaa. Merleau-Pontyn ruumiskäsitys on kuitenkin sekä lähtökohta kuin lopputuloskin hänen filosofialleen.

Viimeinen varsinaisesti metodia käsittelevä osuus käsittelee miten Merleau-Pontyn filosofiaa on sovellettu suomalaisessa tutkimuksessa. Tarkastelen myös Merleau-Pontyn suhtautumista filosofiaan tieteenä ja sitä miten Merleau-Pontyn näkemyksen mukaan filosofia tulisi ymmärtää. Yksi filosofian keskeisimmistä teemoista on kuitenkin läpi vuosisatojen ollut kysymys ”Mitä filosofia on?”. Tavoitteenani on tuoda esille Merleau-Pontyn kanta tähän klassiseen kysymykseen. Osaltaan tällä näkemyksellä on myös keskeinen rooli siinä miten päteväksi filosofiaksi hänen näkemyksensä voidaan ymmärtää. Tutkimuskysymyksenä työssäni on kuitenkin tutkia sitä tapaa miten Merleau-Ponty käyttää psykologiaa hyväksi filosofiansa rakentumisessa ja tuoda esille miten Merleau-Pontyn käsitys tieteistä heijastuu hänen filosofiaansa.

Merleau-Pontyn tiedekäsitykseen liittyy olennaisesti erottelu filosofian ja taiteen välillä. Tulen käsittelemään Merleau-Pontyn suhdetta taiteisiin. Merleau-Ponty itse käyttää taiteissaan analogista vertausta seksuaalisuuteen, joten taidetta käsittelevä kappale luo jatkumoa myös Freudin kritiikin jälkeen. Toisaalta Merleau-Pontyn käsitys kolmannesta dialektiikasta käsittää kulttuurisen maailman nimenomaan osaksi ruumiillisuutta ja päinvastoin.

Tulkintani mukaan Merleau-Pontyn tiedekäsitys on moderni käsitys tieteistä. Lopuksi vertailen sitä tieteenfilosofi Thomas Kuhnin tiedekäsitykseen. Vertailen Merleau-Pontyn ja Kuhnin metodeja ja toisaalta esitän Merleau-Pontyn tiedekäsityksen olevan hyvinkin moderni näkemys tieteistä, sillä se tuo esille kognitiivisen psykologian myöhemmin esille tuomia näkökulmia, sekä edustaa osaltaan hyvin samanlaisia näkemyksiä mitä Thomas Kuhn esittää myöhemmin kirjoittaessaan tieteen paradigmojen muotoutumisesta. Kuhnin käsityksessä puhutaan tieteen paradigmoista ja tähän viitaten esitän Merleau-Pontyn pyrkivän luomaan uudenlaista näkemyksellistä lähtökohtaa erityisesti psykologialle tieteenä.

Työni ulkopuolelle jää kuitenkin myös useita tärkeitä teemoja. Näitä teemoja ovat muun muassa tilanteen merkitys, tietoisuuden laajempi selittäminen, temporaalisuus ja tilan käsite. En väheksy näiden teemojen tärkeyttä, mutta olen kuitenkin rajannut ne työni ulkopuolelle. Merleau-Pontyn laajasta suuntautuneisuudesta nimenomaan havaintoon sekä ruumiillisuuteen johtuen hänen teoriaansa on käytetty myös kognitiivisen tieteen puolella. Tarkoitukseni on kuitenkin ensisijaisesti tuoda esille Merleau-Pontyn filosofista näkemystä metodin kautta.

Työni keskeisimmät lähteet ovat Merleau-Pontyn oma pääteos ”*Phenomenology of Perception*” sekä luentosarja ”*Causeries 1948*”. Käytän pääsääntöisesti alkuperäiskirjallisuutena näitä kahta teosta. Merleau-Pontyn metodi ja ajattelun päälähtökohdat tulevat esille ”*Phenomenology of Perception*” teoksessa. Muina lähteinä käytän tulkintateoksia, jotka olen pyrkinyt rajaamaan tunnettuihin Merleau-Ponty tulkitsijoihin.

”*Phenomenology of Perception*” teoksessa Merleau-Pontyn tavoite on luoda uudenlaista käsitystä cogitosta¹⁰ ruumiillisesti maailmassa olemassa olevana ilman objektiivisen maailmankuvan tuomia ennakkoluuloja. Teoksen rakenne koostuu johdannosta ja kolmesta pääluvusta. Työni kannalta keskeisimmäksi nousevat kappaleet ”*INTRODUCTION Traditional Prejudices and the Return to Phenomena*” sekä ”*The Body*”.

Merleau-Pontyn ruumiinfenomenologia ottaa vaikutteita edeltäjiltään. Fenomenologinen koulukunta oli yksi 1900-luvun hallitsevimpiä filosofisia suuntauksia. Fenomenologian ymmärtäminen riippuu filosofista sekä tulkitsijasta. Dermot Moran (Moran and Mooney 2002, 1) tulkitseekin teoksen ”*The Phenomenology Reader*” johdanto-osassa fenomenologian olevan pikemminkin tapa nähdä kuin kasa tiettyjä ohjaavia sääntöjä. Fenomenologian juuret ovat peräisin Franz Brentanolta (1838-1917). Fenomenologiaa ajatteluna kehittäi kuitenkin Edmund Husserl (1859-1939).

Franz Brentano (1838-1917) vaati tiukkuutta ja eksaktiutta filosofiaan tieteenä. Brentanon ajattelun esikuvina olivat Aristoteles ja Descartes. Brentano vastusti Kantin ja Hegelin ajattelua, koska koki heidät spekulatiivisen filosofian edustajina. Brentano halusi luoda perustaa empiiriselle psykologialle tieteenä. Omista mentaalisista tiloistamme meillä oli Brentanon mukaan suora tieto, mutta epäsuora koskien ulkoista maailmaa. Hän uskoi mentaalisten tilojen olevan annettu juuri sellaisena kuin ne ovat. Sisäinen havaintokyky siis oli hänelle psykologinen metodi, koska kaikki mentaaliset aktit, jotka suunnataan objektiin kantavat tietoisuutta aktista itsestään. Brentano jakoi

¹⁰ Cogitolla viitataan tässä tietoisuuteen.

mentaaliset aktit kolmeen luokkaan eli ideoihin, presentaatioihin, ja arvostelmiin. Mentaalisille ilmiöille hänellä oli kaksi luokkaa, joita hän kutsui ”fysikaalisiksi” ja ”psykkisiksi ilmiöiksi”. Brentanolle kokemus oli kuitenkin ainoa opettaja. Myöhemmässä tuotannossaan hän rinnastaa termin fenomenologia deskriptiiviseen psykologiaan, joka vaikutti suuresti Husserlin ajatteluun. (Moran and Mooney 2002, 29 – 30)

2. Fenomenologinen perinne

2.1 Husserlin fenomenologia

Husserl on perinteisesti nähty fenomenologisen koulukunnan tärkeimpänä edustajana. Moran viittaa teoksessa *”The Phenomenology Reader”* Husserlin ajatteluun teoksessa *”Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology”*. Husserl esittelee fenomenologian teoksessa ”jonain joka ilmenee sellaisenaan’.” Husserlin kollega Martin Heidegger jatkoi keskustelua fenomenologian metodista teoksessaan *”Sein und Zeit”* (1927). Teoksessa hän rinnastaa fenomenologian metodologiseksi käsitteeksi. Tällä hän tarkoitti näkökulmaa, jossa maailman tutkiminen tulisi ymmärtää ilman ennakkoluuloja. Tavoitteena olisi unohtaa tieteellinen, metafyyminen, uskonnollinen ja kulttuurinen esiolettaminen tai asenne ja siirtyä ihmisen olemuksen kokemiseen maailman selittäjänä ja lähtökohtana. Brentanon näkemys intentionaalisuudesta inspiroi Husserlia. Husserlille fenomenologia tarkoitti metodia lähestyä epistemologisia ongelmia. Fenomenologia voisi Husserlin käsityksen mukaan olla ”tieteiden tiede”.

(Moran and Mooney 2002, 1 - 2)

Husserlin teoksessa ”*Logische Untersuchungen*” (1900-1901) fenomenologia esitettiin brentanolaisen näkökulman mukaan deskriptiivisenä psykologiana. Fenomenologian oli tarkoitus tukea psykologiaa, mutta vastustaa psykologismia.¹¹ Husserl kuitenkin määritteli fenomenologian radikaaliksi käsitteiden analyysiksi. Teoksessaan ”*Investigations*” Husserl toteaa kuitenkin fenomenologian olevan ”merkitysten analyysia” tai ”semanttista analyysia”, mutta tästä huolimatta fenomenologia ei ollut Husserlille vain kielellistä analyysia. Se oli yritys analysoida syvemmin aisteja ja merkityksiä niiden tekojen ja ilmaisujen kautta mitä käytämme kielessä. (Moran and Mooney 2002, 12 - 13)

Husserl kuvaili omaa rooliaan uuden tieteen perustajana ja näki itsensä radikaalina seuraajana René Descartesille. Husserl halusi tarjota tieteille varman epistemologisen pohjan. Husserlin näkemyksen mukaan Descartesilla oli naiiveja oletuksia cogiton (tietoisuus) olemisesta ja nämä hän halusi filosofiassaan poistaa. Tavoitteena oli transsendentaali idealismi¹², mutta hänen työnsä osoittavat kehitystä fenomenologisten teemojen kannalta esimerkiksi intersubjektivisuudessa. (Moran and Mooney 2002, 3)

Husserlin tulos oli ettei fenomenologia ollut yhteensovitettava psykologian kanssa. Filosofiassaan Husserl näki keskeisenä fenomenologisen reduktion merkityksen. Husserlin käsityksessä tiede lähtee aina liikkeelle elämismaailmasta ja perustuu sille. Tiede ei kuitenkaan selvitä elämismaailmaa sellaisenaan vaan se raivaa tieltään kaiken subjektiivisen ja totuus taas on objektiivista. Husserl käyttää tässä reduktiota

11 ”Husserl tarkoitti psykologismilla niin sanottua loogista psykologismia eli käsitystä, jossa logiikan ja psykologian välinen ero ei ole selvä, vaan alat sekoittuvat toisiinsa. Hän ei siis arvostellut brentanolaista kuvailevaa psykologiaa, vaan lukuisia erilaisia empiristisiä, biologiaan perustuvia, antropologisia tai käytännön tarpeista kehittyneitä käsityksiä logiikasta.” (Pulkkinen 2010, 47)

12 Kantilaisen projektin radikalisaatio, näkemys jossa kaikki merkitykset nähdään johtavan juurensa transsendentaalisesta egosta. (Moran and Mooney 2002, 12)

menetelmänä. Reduktio tarkoittaa maailman tuomista esiin sellaisena kuin se ei ilmene kenellekään eli asioina itsessään. Näin jostakin kohteesta pyritään tekemään objektiivisesti tiedettävä. (Hotanen 2008, 26 - 27) Husserlin fenomenologian vaikutus näkyi muun muassa Martin Heideggerin, Jean-Paul Sartren, Mikel Dufrennen, Gilles Deleuzen, Jacques Derridan sekä Merleau-Pontyn ajattelussa. Merleau-Pontyn ajattelu pyrki välttämään Husserlin idealismia palaamalla esioletettuihin kokemuksiin. (Moran and Mooney 2002, 20 - 21) Merleau-Pontya tulkinnut tutkija Romdenh-Romluc on tulkinnut Merleau-Pontyn vastustavan Husserlin transsendentaalista idealismia, joka on peräisin kantilaisesta ajattelusta. (Romdenh-Romluc 2011, 2 - 3) Romdenh-Romlucin (Romdenh-Romluc 2011, 34 - 35) tulkinta korostaa Merleau-Pontyn filosofian tavoitteen olevan fenomenologinen ja että Merleau-Pontyn tavoite on saattaa Husserlin filosofinen projekti päätökseen. Tällöin näkökulma tieteeseen on sama kuin Husserlilla. Husserlin näkökulmassa tiede ja filosofia ovat ongelmissa ja siksi myös näkemyksemme tietoisuudesta, maailmasta ja niiden suhteesta. Tätä kuvastaa ”objektiivisen ajattelun”¹³ käsite. Objekti fenomenologiselle tutkimukselle on fenomenologisen kentän tutkimus eli maailma esitettyä havaitsijalle. Merleau-Ponty lähtee liikkeelle tutkimalla maailmaa ja tietoisuutta. Metodinaan hän käyttää kliinisen psykologian patologisia tapauksia ja tuodakseen loppuun tutkimuksensa hän suorittaa transsendentaalisen-fenomenologian reduktion. Tässä metodissa objektiivista ajattelua ei esioleteta. Tavoitteena on luoda mahdollisimmat ”neutraali” kuvaus eletystä kokemuksesta. Tällä tapaa Merleau-Pontyn tavoite on torjua objektiivinen ajattelu. Tässä näkemyksessä Merleau-Ponty ei jaa Husserlin fenomenologiasta kaikkia piirteitä vaan pyrkimyksenä on jatkaa nimenomaan tieteellisen kritiikin rakentumista niissä puitteissa missä Husserl on tieteitä lähtenyt kritisoimaan. Merleau-Ponty kritisoi

13 Aavaan ”objektiivisen ajattelun” käsitystä kappaleessa 3. Kyse on näkökulmasta, johon Merleau-Ponty sisällyttää intellektualismin ja empirismin näkökulmat.

nimenomaan rationalistisia ja empiristisiä teorioita. Tähän hän otti vaikutteita Husserlin fenomenologisista käsityksistä. Joseph Rousen näkemyksen mukaan Merleau-Pontyn tavoite ”*Phenomenology of perception*” -teoksessa on tutkia oletuksia, jotka tekivät realismin ja idealismin mahdolliseksi vastakkaisina ja toisensa poissulkevinä filosofisina vastakohtina. Tämä tarkoittaa tarkempaa filosofista tulkintaa tietoisuuden, tieteellisten lakien ja havaitun maailman rakenteista. (Rouse 1986, 250)

Merleau-Pontya on siis tavallisesti tulkittu fenomenologisen perinteen jatkajana. Työni tavoite ei kuitenkaan ole ottaa kantaa siihen oliko Merleau-Ponty varsinaisesti fenomenologi tai oliko Merleau-Pontyn pyrkimys jatkaa Husserlin työtä vai ei. Fenomenologisen viitekehyksen esiintuominen on pyrkimys asettaa Merleau-Ponty historialliseen yhteyteen. Käsittelen kuitenkin vielä sekä Merleau-Pontyn käsitystä reduktion asemasta filosofiassaan, että Sara Heinämaan tulkintaa Husserlin ja Merleau-Pontyn filosofian eroista.

Yhtenä keskeisenä työni teemana on Merleau-Pontyn tiedekäsitys. Merleau-Pontyn näkemyksessä tieteestä havainnon rooli ja tiedekäsitys liittyvät tiukasti yhteen. Tiedekäsityksestään Merleau-Ponty kirjoittaa teoksessaan ”*Causeries 1948*” seuraavasti:

” For it seems that these are almost certainly no more than appearances: only the methodical investigations of a scientist – his measurements and experiments – can set us free from the delusions of our senses and allow us to gain access to things as they really are. Surely the advancement of knowledge has

consisted precisely in our forgetting what our senses tell us when we consult them naïvely . Surely there is no place for such data in a picture of the world as it really is, except insofar as they indicate peculiarities of our human makeup, ones which physiology will, one day, take account of, just as it has already managed to explain the illusions of long- and short sightedness. The real world is not this world of light and colour; it is not the fleshy spectacle which passes before my eyes. It consists, rather, of the waves and particles which science tells us lie behind these sensory illusions.”

(Merleau-Ponty 2009b, 32 - 33)

Merleau-Ponty tuo esille omaan esseistiseen tyyliinsä näkökulmaa siitä miten tieteessä havainto tavallisesti on analysoitu. Hän kritisoi tässä erityisesti Descartesin näkemystä. Merleau-Ponty käyttää esimerkkinä vahaa, joka on mukautuva ja aina erilainen ja silti tiedämme sen jotenkin olevan aina vahaa. Tiedämme sen olevan vahaa vaikka sen muoto on jatkuvassa muutoksessa. Hän korostaa vahan itsessään olevan lähde kaikille niille ominaisuuksille, jotka osoittautuvat katsojalle. Merleau-Ponty hylkää Descartesin näkemyksen ja toteaa havaintokyvyn olevan sekava lähde tieteelliselle tiedolle. (Merleau-Ponty 2009b, 33 - 34)

Merleau-Pontyn näkee modernin taiteen ja filosofian saavuttaneen havaintokyvyn ja maailman siten kuten me sen havaitsemme. Kyse ei kuitenkaan ole siitä että ne kieltäisivät tieteen arvon tai teknologian kehityksen. Merleau-Pontyn mukaan kääntyminen tieteen puoleen on selvää jos haluamme todistaa jotain tai suorittaa

tutkimuksia. Tieteen on nähty tarjoavan vastauksia ja se on hyvä asia koska tieteen on ollut täten ”mahdollista tulla olemassa olevaksi”. Merleau-Ponty kyseenalaistaa kuitenkin että onko tieteellä resursseja tarjota sellainen kuva maailmasta, joka olisi selitysvoimaltaan täydellinen. Hänen tarkoituksenaan ei ole kuitenkaan kieltää tai rajoittaa tieteellisen tiedon merkitystä. Tavoitteena on tuoda esille kysymys siitä onko tieteellisellä tiedolla oikeus kieltää tai sulkea pois sellaiset muodot, jotka eivät lähdemittauksista. Merleau-Pontyn suhtautuminen tieteisiin on kuitenkin positiivinen siinä mielessä, että tiede tuo esille kysymyksiä ja rohkaisee etsimään niihin vastauksia. (Merleau-Ponty 2009b, 34 - 35) Merleau-Pontyn näkemyksen mukaan on siis olemassa jonkinlainen tieteen ulkopuolinen näkökulma, jonka ei tarvitse sulkea kuitenkaan pois tieteellisen tiedon merkityksellisyyttä selittämässä tiettyjä aspekteja elämästämme. Pyrkimyksenä on löytää selittävämpi teoria missä mitään ei tarvitse jättää tieteellisen maailmankuvan ulkopuolelle.

Havaintoprosessille ei ole Merleau-Pontyn mukaan selkeitä rajoja ja sitä ei siksi voida pitää täydellisenä. Jokainen tietty havainto on tiukasti linkitetty havaitsijan paikkaan ja sitä ei voida tuoda pois tietystä tilanteesta ja tämä näkemys myös vastustaa absoluuttisen tarkkailijan käsitettä sekä determinististä maailmankuvaa. ”Ihmiskokemus ei ole vapaa jäljistä ja sitä ei voida nähdä niin kuin Jumala näkisi sen.” Tieteelliselle tiedolle on tarvetta, mutta Merleau-Ponty haluaa kritisoida tieteellistä dogmatismia. Tällä tarkoitetaan käsitystä, jossa ”tiede kuvittelee itsessään olevan kykenevä absoluuttiseen ja täydelliseen tietoon tavoitteenaan vain oikeuttaa jokainen vaihtelevuus ihmisen kokemuksessa ja erityisesti sensorisessa havaintokyvyssä.” Vastakohtana tälle maalaustaide, runous ja filosofia on pakotettu paljaasti esittämään uudenlainen käsitys objekteista, tilasta, eläimistä ja jopa ihmisistä nähtynä ulkopuolisen silmin juuri niin

kuin ne ilmestyvät havaintokenttäämme. (Merleau-Ponty 2009b, 35 - 36) Merleau-Ponty itse kritisoi kartesiolaista maailmankuvaa siitä, että se esittää eläimet, lapset, alkukantaiset ihmiset sekä hullut koneina sen sijaan, että ne olisivat havaitsevia olentoja. Klassisen rationalismin suurin ongelma on hänen mukaansa, että se luo jyrkän erottelun intellektuaalisuuden ja vain olevien asioiden välille (tällä tarkoitetaan koneita). (Merleau-Ponty 2009b, 54, 57)

2.2 Merleau-Pontyn näkemyksen tulkintaa

"Phenomenology of perception" -teos alkaa yrityksellä määritellä fenomenologiaa. Merleau-Pontyn pyrkimys on tuoda esille niitä perinteisiä käyttötapoja missä yhteyksissä aiemmat filosofit ovat fenomenologiaa aiemmin käyttäneet. Merleau-Ponty listaa erilaisia tapoja miten aiemmat filosofit ovat ymmärtäneet fenomenologiaa. (Merleau-Ponty 2009a, vii)

Tulkintani mukaan Merleau-Pontyn tavoite ei ole niinkään selventää mitä aiemmat ajattelijat ovat kyseisillä termeillään tarkoittaneet vaan pikemminkin osoittaa fenomenologian olevan terminä hyvin monimerkityksellinen ja useasti erilaisissa tilanteissa käytetty. Merleau-Ponty pyrkii selittämään fenomenologiaa suorana kuvauksena kokemuksestamme. Hän vertailee Husserlin ja Heideggerin fenomenologiaa ja viittaa fenomenologian käsitteen epäyhtenäisyyteen sekä näiden filosofien välillä kuin Husserlin oman filosofiankin sisällä. Merleau-Ponty toteaa kuitenkin lopulta fenomenologian luonteesta seuraavasti:

"- phenomenology can be practised and identified as a manner

or style of thinking, that it existed as a movement before arriving at complete awareness of itself as a philosophy.”

Toisaalta hän jatkaa muutamia rivejä myöhemmin:

”We shall find in ourselves, and nowhere else, the unity and true meaning of phenomenology. It is less a question of counting up quotations than of determining and expressing in concrete form this phenomenology for ourselves which has given a number of present-day readers the impression, on reading Husserl or Heidegger, not so much of encountering a new philosophy of recognizing what they had been waiting for.” (Merleau-Ponty 2009a, viii)

Näiden lainauksien pohjalta voidaan tulkita Merleau-Pontyn ajattelevan fenomenologian olevan tapa ajatella ja kyky kohdata jotain uutta sen sijaan, että käsittelisimme vain tiettyjä käsitteitä. Fenomenologia käsitteenä on kuitenkin Merleau-Pontyn mukaan lähestyttävä vain fenomenologisen metodin kautta. On kuitenkin selvää, että Merleau-Ponty kritisoi kuitenkin Husserlin näkemystä monelta osin ja erityisesti Husserlin reduktiota ja tuo esille oman näkemyksensä siitä, ettei täyttä reduktiota voida suorittaa. (Merleau- Ponty 2009a, xv)

Sara Heinämaa on tulkinnut Merleau-Pontyn näkemystä suhteessa Husserlin fenomenologiaan. Merleau-Ponty omaksuu Heinämaan mukaan Husserlin fenomenologiasta vaikutteita. Husserlin fenomenologian tehtävä oli kuvata maailmaa

sellaisena kuin se meille ilmenee ottamatta kantaa ilmiöiden todellisuuteen. Tutkimusalueen rajaaminen eli reduktio on palaamista asioihin itseensä. Heinämaan käsityksen mukaan ”*Phénoménologie de la Perception*” -teoksessa Merleau-Pontyillä on ajatus vapauttaa havainto arkiajattelun ja erityistieteiden oletuksista. Kritiikki kohdistuu tieteitä kohtaan erityisesti erityistieteisiin ja naturalistisen psykologian kyvyttömyyteen ymmärtää omia lähtökohtiaan. Fenomenologian tehtävä lakata asennoitumasta maailmaan jonain sellaisena, joka olisi läsnä ja saavutettavissa. Tietoisuuden kokeminen on Husserlin mukaan jatkuva tietoisuuden virta. Merleau-Pontyn näkemyksessä ”reduktiosarjaa ei voida pysäyttää eideettiseen vaiheeseen niinkuin Husserl esitti”. Husserlin mukaan Descartesin filosofian ongelma on sen juuttuminen deduktiiviseen tiedekäsitykseen. Heinämaa tulkitsee kuitenkin Merleau-Pontyn hylkäävän tavanomaiset selitykset Husserlin filosofiasta ja tulkinta poikkeaa olennaisesti muista Husserl-tulkinnosta. Merleau-Ponty ei tuo esille että meidän tulisi jakaa Husserlin työtä vaiheisiin vaan seurata ajatuksen ja kirjoituksen jatkuvuutta teoksesta toiseen. Heinämaan tulkinnassa Merleau-Ponty näkee tavoitteena Husserlin ajatuksen seuraamisen liikkeessä. Heinämaa tulkitsee Merleau-Pontyn esittävän uudenlaista lukutapaa Husserlin tekstien tulkinnalle. Merleau-Ponty ei myöskään selitä Descartesin työtä tai vastaa tämän esittämiin kysymyksiin. Husserl muotoili omassa tekstissään samantyyppistä näkemystä, jossa tavoitteena ei Heinämaan mukaan ole vain rekonstruoida jotain jo sanottua vaan paljastaa ””syvälle kätkeytyvä mieli””. (Heinämaa 2000, 82 – 85) Heinämaa (Heinämaa 2000, 87) tulkitsee Merleau-Pontyn näkevän täydellisen reduktion mahdottomana, koska ”kaikkia olemassaolo asetuksia ei voida keskeyttää”. Reduktio on Merleau-Pontyille maailman ihmettelemistä. Heinämaan käsityksen mukaan Merleau-Ponty ymmärtää myös transsendentaalisen tietoisuuden käsitteen erilaisella tavalla ja ei tällöin viittaa käsitteellä olioon tai subjektin osaan.

Transsendentaalinen viittaa Merleau-Pontyn filosofiassa ajatuksen mahdolliseen liikkeeseen. Heinämaa tuokin esille useiden tulkitsijoiden esittäneen että Merleau-Ponty hylkää Husserlin fenomenologian. (Heinämaa 2000, 86 - 87) Heinämaan oma tulkinta on että Merleau-Pontyn kyseenalaistaessa täydellisen reduktion Merleau-Ponty ei kuitenkaan esitä luopumista fenomenologisesta tutkimuksesta vaan ”vetoaa sidokseen joka on pikemminkin ”odotus” tai ”luottamus” ja siksi sidosta ei voida tuoda kokonaan julki”. Heinämaan käsityksen mukaan mikäli hän tulkitsee Merleau-Pontya oikein tämä ei luovu reduktiosta filosofiassa vaan hänen yrityksensä on pikemminkin jatkaa Husserlin työtä toteuttamalla radikaalin ajattelemisen vaatimusta reduktion kohdalla. Merleau-Ponty pyrkii siis jatkamaan Husserlin ajattelunkulkua. (Heinämaa 2000, 87)

”*Phenomenology of perception*” -teoksen esipuheessa Merleau-Ponty lähtee avaamaan fenomenologian käsitettä (Kappale XX). Fenomenologian määrittelyssä Merleau-Ponty tuo esille historiallisen kontekstin ja pyrkii soittamaan sen kautta, että fenomenologiaa ei voida täysin määritellä:

”-- philosophy itself must not take itself for granted, in so far as it may have managed to say something true; that it is an ever-renewed experiment in making its own beginning; that it consist wholly in the description of this beginning, and finally, that radical reflection amounts to a consciousness of its own dependence on a unreflective life which is its initial situation, unchanging, hiven once and for all. Far from being, as has been thought, a procedure of idealistic philosophy, phenomenological reduction belongs to existential philosophy: - -” (Merleau-

Ponty 2009a, xv)

Merleau-Pontyille reduktio on loputonta. Merleau-Pontyn mukaan Husserl luottaa transsendentaaliseen näkemykseen missä olen itse absoluutti mieli ja Merleau-Ponty toteaaakin reduktiosta tulevan Husserlille ongelma mitä joudutaan jatkuvasti uudelleenpohtimaan. Merleau-Ponty kritisoi Husserlia seuraavasti:

”The most important lesson which the reduction teaches us is the impossibility of a complete reduction. This is why Husserl is constantly re-examining the possibility of reduction. If we were absolute mind, the reduction would present no problem. But since, on the contrary, we are in the world, since indeed our reflections are carried out in the temporal flux on the which we are trying to seize (since they sich eintströmen, as Husserl says), there is no thought which embraces all our thought.”

(Merleau-Ponty 2009a, xv)

Merleau-Ponty tuo esille oman ruumiifenomenologisen näkökulmansa missä olemme jo valmiiksi maailmassa ja siksi reduktio ei voi koskaan olla täydellistä. (Merleau-Ponty 2009a, xvi - xvii) Merleau-Pontylla on näkemys ruumiillisuudesta jo maailmassa valmiiksi olevana tietoisuutena. Työni tavoitteena onkin tuoda esille ne vaikutteet mitä Merleau-Ponty omaksuu Husserlilta, mutta syventyä kuitenkin pikemminkin havaitsemiseen ja ruumiillisuuteen kuin Husserlin ja Merleau-Pontyn filosofian vaikutteiden tutkimiseen.

Merleau-Pontyn mukaan meidän tulisi lähteä ajatuksesta missä maailma on ensisijaisesti se mitä havaitaan. Merleau-Pontyn käsityksen mukaan tehdään virhe jos lähdetään päinvastaisesta ajatuksesta, jossa lähtökohtaisesti ajatellaan ”voiko olla olemassa maailma mitä havaitaan?” kysymyksen asettelun kautta.

”The world is not what I think, but what I live through. I am open to the world, I have no doubt that I am in communication with it, but I do not possess it; it is inexhaustible.” (Merleau-Ponty 2009a, xviii - xix)

Merleau-Pontyille maailma on jotain missä elämme ja täten sitä ei voida pelkistää tietoisuudeksi vaan sekä maailma että minä ovat jotain mitä ei voi erottaa toisistaan.

Veli-Matti Värri tulkitseekin Merleau-Pontyn tiedekritiikin kohdistuvan juuri ensisijaisesti dualistiseen ontologiaan ja objektiiviseen tieteeseen. Päämääränä on Descartesin dualistisen filosofian sijaan monistinen filosofia. Cogito keskeisenä lähtökohtana on oletukseltaan virheellinen ja sen perusteella on mahdotonta rakentaa yhteyttä minän ja maailman välille. Värriin mukaan ihmistä ei tulisi käsitellä ulkoisena tutkimuskohteena niinkuin esimerkiksi Husserlin luonnontieteellinen orientoituminen psykologiaan saa aikaiseksi. Värriin mukaan ihmistieteet hukkaavat lähtökohtansa jos mennään klassisen fysiikan objektiivisuuden ideaalin mukaan, jolloin tietoisuus ja maailma asettuvat vastakkaisiksi. (Värri 1997, 40 – 41) Värri viittaa tässä deduktiiviseen maailmankuvaan, jossa oletetaan toiminnan perustuvan kausaaliin lakeihin ja deduktiiviseen maailmankuvaan. Descartesilta on peräisin modernin reduktionismin idea eli näkemys missä täytyy rajata pois mahdollisuuksia, jotta

voitaisiin löytää totuus jota ei voida epäillä. Tämän voidaan nähdä määrittävän koko länsimaista filosofiaa. Descartesin filosofisessa näkemyksessä havaintokyky ja tieto ovat kausaalisten prosessien tuotteita. Tämä johtaa kausaalisen selittämisen deduktiiviseen näkemykseen. Descartesin dualismin voidaan nähdä pelkistävän maailman tietoisuuden objektiksi ja kieltävän sen ulkoisuuden. (Dillon 1997, 9,13, 15 – 18)

Värrin näkemyksen mukaan Merleau-Pontyn kritisoi luonnontieteellisen objektiivisuusideaalia siksi, että inhimillinen kokemus palautetaan tieteelliseen havaintoon ja ihminen palautetaan fysikaaliseksi esineeksi. (Värrin 1997, 41 - 42) Olemme ruumiillisesti paikallistuneet jo johonkin tiettyyn tilanteeseen ja emme täten koskaan saavuta kartesiolaista epäilemättömyyttä. Värrin kuitenkin myöntää tulkinnassaan, että subjektin ja maailman suhde jää aina osittain hämäräksi. Olemassaolon ensisijaisuus tulee hyväksyä perimmäisenä lähtökohtana. Värrin näkee Merleau-Pontyn näkevän filosofian tavoitteena paluun esiobjektiiviseen kokemukseen, joka on sama kuin ilmiö eli havainnon sisältö. (Värrin 1997, 43 - 44) Lopulta tuloksena on tieto-opin radikaali näkemys, jossa totuudelle ei ole havainnon ulkopuolista kriteeriä vaan se sisältyy havaintoon itseensä ja tällöin maailmasta tulee se mitä havaitsemme. Havainto on kuitenkin perpektiivistä, ajallista ja sidoksissa ruumiillisuuteemme ja ruumiillisuus taas on havaitsemisen ja identiteetin ehto. (Värrin 1997, 45 - 46) Värrin tulkinnan mukaan Merleau-Pontyn edustaa tieto-opillista näkemystä, jossa ihminen tulee aina sitoa kiinni ruumiillisuuteen ja ajallisuuteen (tilanteeseen). Identiteetti ja minuus syntyvät maailmassa olemisen kautta.

Merleau-Pontyn filosofiassa olennainen lähtökohta on ruumiillinen oleminen ja

havainnon ensisijaisuus. Havainnoilla on keskeinen rooli nimenomaan tieteissä kuten fysiikassa ja tästä syystä Merleau-Pontyn kritiikki kohdistuu myös tieteellisiin näkemyksiin. Pyrkimyksenä on siis kyseenalaistaa objektiivisen ajattelun kautta näkökulmaa missä deduktiivista johtamista ja kausaalisiin suhteisiin luottamista pidetään ensisijaisena tieteenteon lähtökohtina. Merleau-Pontyn kritiikki kohdistuu nimenomaan tieteisiin missä havaintoa pidetään itsestäänselvyytenä. Yhtenä tällaisena näkökulmana voidaan nähdä jyrkkä tieteellinen realismi, jossa maailma oletetaan sijaitsevan suurinpiirtein niinkuin se havaitaan. Thomas Baldwinin tulkinta Merleau-Pontyn tiedekäsityksestä on ettei tieteellisen realismin ja erottelun havaittuun maailmaan tarvitse välttämättä olla kuitenkaan olla toisiaan poissulkevia. (Baldwin 2004, 14) Baldwinin tulkinnan mukaan empirismi jota vastustetaan on ”tieteellisiin” havaintoihin liittyvää. Näkemys on vastakkainen loogiselle positivisille¹⁴. Ne muodot empirismistä, jotka tähtäävät eristämään tai vähentämään kokemuksen elementtejä Merleau-Ponty haluaa torjua. (Baldwin 2004, 7) Sekä Baldwin, että Merleau-Ponty viittaavat tulkintani mukaan tässä esimerkiksi fysiikkaan tieteenä, jossa voidaan havaita jotain ”näkömätöntä” kuten esimerkiksi atomit, niitä kuitenkin varsinaisesti näkemättä vaan lähinnä käsittekkoneistoa hyväksi käyttäen. Tulen käsittelemään tätä lisää luvussa 7., joka käsittelee Merleau-Pontyn filosofiaa sekä Kuhnin filosofista näkemystä samantyyppisinä tieteenfilosofisina näkökulmina.

Baldwinin käsityksen mukaan Merleau-Pontyn filosofian keskeinen teema on tuoda esille miten ruumiin fenomenologia voidaan integroida kantilaiseen filosofian perinteeseen. Pyrkimyksenä on näkökulma missä kyse ei ole niin paljoa tietoisuudesta vaan ruumiista. Ruumis ”sulkee sisäänsä ja konstituoi maailmaa”. Baldwinin näkee

¹⁴ Looginen empirismi on filosofian suuntaus jonka mukaan filosofian tulee perustua kokemukseen ja havaintoihin.

Merleau-Pontyn maailman sisältävän kokemuksen tilasta ja ajasta. Kokemus koetaan nimenomaan ruumiillisen intentionaalisuuden kautta. Tämä intentionaalisuus mahdollistaa kokemuksemme, ”jotka ovat menneiden ja nykyisten kokemuksiemme viittauksia muihin paikkoihin ja asioihin, ihmisen kokemukseen ja tilanteisiin.” (Baldwin 2004, 9) Baldwin sekä Värri korostavat kummatkin ruumiinfilosofian osalta Merleau-Pontyn filosofiassa intentionaalisuuden sekä tilanteen merkitystä.

Merleau-Pontya onkin käsitelty myös muista kuin fenomenologisista lähtökohdista. Joseph Rousen näkökulman mukaan Merleau-Ponty on ensisijaisesti eksistenttialisti ja täten Merleau-Pontyn tiedekäsitys on lähtökohdiltaan Rousen näkemyksessä eksistenttialistinen. Tieteenfilosofisesti Merleau-Ponty vastustaa realistista¹⁵ näkökulmaa tieteessä torjumatta realismia kuitenkaan täysin. Realismi on virhe silloin kun se ilmentää dogmaattista teesiä kokemuksesta. Realismin ongelma on sen esittävän että totuudet riippumattomina historiastaan kun taas Merleau-Pontyn näkemys on historian sidonnaisuutta korostava. (Rouse 1997, 263 – 264) Merleau-Pontyn kritiikki kohdistuu ensisijaisesti siis tulkintani mukaan kaikenlaiseen dogmaattisuuteen tieteissä sekä asioiden tilanteen ja tätä kautta historiallisuuden unohtamiseen. Olennaisin kritiikki koskien tieteellistä realismia on havainnon ottaminen sellaisena kuin se ilmenee tutkimatta niitä virheellisiä oletuksia mitä siihen sisältyy. Merleau-Pontyn mukaan havaintopsykologian kautta voidaan todistaa tällaisten virheiden olemassaolo ja asioita voidaan tällöin tarkastella syvemmin.

¹⁵ Realismilla tieteenfilosofiassa on tavallisesti ymmärretty kantaa missä tieteen kuvaama todellisuus on tosi todellisuus juuri sellaisena kuin se on.

2.3 Fenomenologinen kenttä

Merleau-Pontylle kokemus on siis ainut mahdollinen lähtökohta. Objektiivisen ajattelun torjuminen on paluuta havaitsemiseen. ”*Phenomenology of Perception*” teoksen johdanto-osuuden kappale neljä ”*The phenomenal field*” käsittelee Merleau-Pontyn käsitystä fenomenaalisen kentän alueesta ja fenomenologiasta. Havaintopsykologinen kriitiikki avaa Merleau-Pontyn mukaan uudenlaisen käsityksen fenomenalisesta kentästä. Merleau-Ponty pyrkii kuvaamaan tämän uudenlaisen kentän suhdetta tieteelliseen tietoon ja psykologiseen sekä filosofiseen reflektioon. (Merleau-Ponty 2009a, 62) Hänen mukaansa tieteellinen tieto ei ole ennen havaintopsykologian todistuksia ymmärtänyt perustavansa oletuksensa esioletuksiin. Eletty ruumis on pelkistetty lähtökohtiin, jotka tekevät objektista objektin niin ettei sillä ole enää mitään tekemistä kokemuksen kanssa. Tavallisessa kokemuksessa käsittelemme kuitenkin Merleau-Pontyn mukaan merkityksellisiä suhteita eleiden, hymyjen ja äänensävyjen näkökulmasta. Esimerkiksi mekanistinen fysiologia selittää näitä yhteyksiä Merleau-Pontyn mukaan kausaalisina suhteina. Merleau-Pontyn mukaan eletty ruumis on pelkistynyt objektiksi muiden joukkoon ja lakannut olemasta ”minun ruumiini”. Tästä syystä myös muiden ruumiit ymmärretään vain koneina. Merleau-Pontyn käsityksen mukaan empiirisen maailmankuvan kohteista eli minästä on tullut vain objekteja. Klassinen tiede on Merleau-Pontylle tieteenmuoto, jossa havainto menettää alkuperäisyytensä ja uskoo itsensä täydelliseksi. Filosofinen menetelmä olisi siis palata kokemukseen itseensä ja sitä kautta maailmaan. Kokemus on ensisijainen verrattuna objektiiviseen maailmaan. (Merleau-Ponty 2009a, 65 - 66) Mitä fenomenaalinen maailma Merleau-Pontylle sitten tarkoittaa?

Hän avaa käsitystään syvemmin toteamalla:

”This phenomenal field is not an 'inner world', the 'phenomenon' is not a 'state of consciousness', or a 'mental fact', and the experience of phenomena is not an act of introspection or an intuition in Bergson's sense.” (Merleau-Ponty 2009a, 66)¹⁶

Merleau-Ponty toteaakin ettei mikään ole vaikeampaa kuin tietää tarkalleen mitä me näemme. On olemassa luonnollinen intuitio, joka täytyy rikkoa. Tällä tapaa voidaan tavoittaa fenomenaalinen oleminen. Merleau-Ponty tekee jyrkän eron introspektiivisen psykologian ja fenomenologisen psykologian välille sillä ne eroavat hänen mukaansa peruseriaateiltaan. Psykologia on Merleau-Pontyn mukaan jo valmiiksi väärän lähtökohtaisen oletuksen alla. Tähän väärään lähtökohtaisuuteen on vaikuttanut objektiivinen ajattelu. (Merleau-Ponty 2009a, 68)

Merleau-Pontyn tiedekritiikki kohdistuu sekä tiedekäsitykseen, että hänen oman aikansa psykologiaan. Merleau-Pontylle psykologia lähtee samoista oletamuksista missä ihminen nähdään ruumiillisesti koneen näkökulmasta ja kausaalisenä objektina. Tässä kohtaa Merleau-Ponty tulkintani mukaan erottaa oman näkemyksensä aikansa psykologisista näkemyksistä, koska hän ei jaa tätä samaa objektisoitua lähtökohtaa mitä hänen aikansa psykologia. Hän kuitenkin toteaa psykologien ongelman olevan lähtökohdassa missä ollaan jo valmiiksi jumissa tietyssä lähtökohtaisessa näkökuvan

¹⁶ Merleau-Ponty viittaa Bergsonilaiseen näkemykseen, jossa intuitio on keskeisessä asemassa.

virheessä. Jos lähdetään tästä lähtökohdasta tietoisuus pelkistyy tällöin objektiksi tutkimukselle. (Merleau-Ponty 2009a, 69) Tämän takia Merleau-Ponty kannattaa havaintopsykologiaa. Hahmopsykologia toimii Merleau-Pontyn mukaan todisteena havaitsemisen ensisijaisuudesta. Tämän takia fenomenologia kaikista filosofioista ainoana ei ole mitään etukäteen annettua. Filosofinen ongelma on Merleau-Pontyn näkökulmasta siinä, että meillä on esioletuksia. Tällä Merleau-Ponty perustelee havainnon tutkimuksen aloittamista psykologisista tekijöistä. Lähtökohtaisesti ei voida lähteä yksin psykologiasta, mutta ei myöskään ilman psykologiaa. (Merleau-Ponty 2009a, 73) Psykologisilla tekijöillä hän viittaa siis nimenomaan havaintoon perustuvaan psykologiaan.

Tunteista ja asenteista tulee Merleau-Pontyn mukaan nykykäsityksellä vain biologista tuotetta ja toisaalta aistimisesta vain ärsykkeeseen vastaavaa käytöstä. Ruumis redusoidaan pelkäksi objektiksi, jota voidaan käsitellä mekaanisesti ja tällöin tuottaa jotain ulkoisesta maailmasta uudelleen. Tässä näkökulmassa ruumiista tulee kone ja se menettää subjektiivisuutensa. Tällöin havainto muita kohtaan on mahdotonta ja muista tulee meille vain objekteja. Esimerkiksi Einsteinin suhteellisuusteoria on kuitenkin haastanut klassista käsitystä täysin kausaalisesti determinoidusta maailmasta. Tässä näkemyksessä on ymmärretty ettei olla riippumattomia havaitsijasta itsestään ja tiedekin on nykyään pakotettu myöntämään ettei kausaalinen determinismi päde aina. Merleau-Pontyille determinoidun olemisen eli tieteellisen maailmankuvan rikkominen on tärkeää. Tärkeää on myös palaaminen kokemukseen maailmasta. Näin voidaan löytää dialektinen prosessi eletyn kokemuksen takaa mistä Merleau-Ponty käyttää nimitystä ”ensimmäinen filosofinen akti”. Paluu kokemukseen palauttaa eletyn kokemuksen intersubjektiivisuudesta ja mahdollistaa autenttisen filosofian. (Langer 1989, 16 – 18)

Tämän takia palataan havaitsemiseen ja ruumiillisuuteen itsessään.

3. Havaintopsykologian käyttö filosofisena työkaluna

”*Phenomenology of perception*” -teoksen Osa I ”*The Body*” alkaa Merleau-Pontyn määritelmällä kokemuksesta ja objektiivisesta ajattelusta. Merleau-Ponty esittää meidän kohtelevan omaa ruumistamme kuin se olisi objekti ja johdettavissa objektien välisistä suhteista. (Merleau-Ponty 2009a, 81) Objektin määritelmä on Merleau-Pontylle sen olemassa olo ”*partes extra partes*” eli se tunnustetaan osiensa väliseksi ja toisille objekteille vain ulkoisena ja mekaanisten suhteiden kautta. (Merleau-Ponty 2009a, 84) Merleau-Ponty kritisoi aikansa klassista psykologiaa näkemyksestä jossa ruumis nähdään samalla tieteellisen maailmankuvan kautta objektina. Kun oma ruumis nähdään samalla tapaa kuin muut sen näkevät menetetään samalla myös näkökyky toisten käytökselle. (Merleau-Ponty 2009a, 109)

Merleau-Pontyn pääteoksen johdanto-osa käsittelee kokonaisuudessaan empirismin kritiikkiä ja havaintopsykologiaan kohdistuvaa käsitystä. Psykologia tulee metodina esiin myös kirjan ensimmäisessä osassa minkä teemana toimii ruumiillisuus. Pyrkimys on osoittaa, että ruumis luo olemisellemme rajat. Merleau-Pontyn filosofinen metodi on siis selkeästi linkitetty ja sidottu psykologiaan.

Merleau-Pontyn filosofia nousee siis hahmopsykologisista juurista. Lähtökohtana on käsitys siitä, että ihminen havaitsee ensisijaisesti valmiiksi järjestäytyneitä hahmoja. Merleau-Ponty toteaa ”*Phenomenology of perception*” teoksen esipuheessa suhteesta havaintokykyymme seuraavasti:

”Perception is not a science of the world, it is not even an act, a deliberate taking up of a position; it is the background from which all acts stand out, and is presupposed by them.”

(Merleau-Ponty 2009a, xi)

Hahmopsykologian kautta Merleau-Ponty pyrkii todistamaan havainnon rakentuvan pääsääntöisesti tottumukselle ja virheellisille oletuksille mitkä useimmin ovat opittuja. Hahmopsykologian esimerkkeinä hän käyttää esimerkiksi illuusioon perustuvia kuvia missä tiedosta huolimatta usein havaitaan väärin. Psykologian käyttämistä metodia voidaan pitää kyseenalaisena tietyltä osin, mutta Merleau-Pontyille psykologian soveltaminen on luonnollinen väylä. Kimmo Pasasen (Pasanen 1993, 80) mukaan Merleau-Ponty sovelsikin psykologeja laajemmin havaintopsykologiassa siihen kuuluvaa käsitettä havaintokokonaisuuksista. Toisaalta Merleau-Ponty suhtautui kriittisesti joihinkin havaintopsykologian perusteeseihin. Psykologian behavioristiseen näkemykseen hän suhtautui Pasasen näkemyksen mukaan torjuen lähinnä näkemyksen henkisten ja fyysisten toimintojen välille mahdollisesti luotavista syy-yhteyksistä. (Pasanen 1993, 81) Cyril Barrett (Barrett 1987, 125) toteaa Merleau-Pontyn luottaneen vapaasti kokeelliseen psykologiaan tieteenä ja erityisesti havaintopsykologiaan. Merleau-Ponty käyttää filosofiassaan erityisesti myös tapaushistoriikkeja psykopatologiasta. Havaintopsykologiasta hän ammentaa elementtejä teoriasta itsestään ja erityisen olennaiseksi nouseekin näkemys havainnosta aina kokonaisuuteen keskittyvänä. Havaitsemme aina muotoina ja ihmisellä on tapa käyttää aina hahmo-tausta erottelua havainnon rakentumisessa. (Barrett 1987, 126)

Hahmo-tausta erottelusta Merleau-Ponty käyttää ”*Phenomenology of Perception*” teoksessa esimerkkinä havaintoa, jossa tarkastellaan homogeenista taustaa vasten jotakin objektia. Tällöin siitä erotetaan selkeät muodot ja sille luodaan jo valmiit merkitykset. Todellisuudessa taustasta ei kuitenkaan tulisi erottua mitään selkeää. Hahmopsykologia esittää meille vastauksena tähän hahmon taustaa vasten olevan yksinkertaisin havaittava objekti. Havaittu ”jokin” on aina jonkun muun keskellä ja muodostaa aina jonkinlaisen ”kentän”. *Todella homogeeninen alue¹⁷, joka ei tarjoa visuaalisesti mitään olemassaolevaa ei voi luoda mitään havainnossa.* Havaitsemisen kokemuksen mukaan katsomme Merleau-Pontyn mukaan havaitun objektin kautta, jolloin se voidaan nähdä tunnistettuna. Suurin osa havainnosta on käsittelemätöntä ja mieli tekee mentaalisia kokeita yrittäessään havaita tätä. *Maailmassa ei ole todellisuudessa eristettyjä objekteja vaan havaintokykymme luo illuusion tästä.* (Merleau-Ponty 2009a, 4) Havainto suhteutetaan siis aina taustaansa. Jos katselemme esimerkiksi mustia palloja katselemme niitä aina taustan kautta kontekstissaan. Esimerkiksi mustat pallot erottuvat helpommin valkoiselta taustalta. Tätä Merleau-Ponty tarkoittaa puhuessaan havainnon rakentumisesta hahmo-tausta erottelulle.

Romdenh-Romluc nostaa esille Merleau-Pontyn tärkeimpinä havaintopsykologisina argumentteina ”*Phenomenology of perception*” teoksesta seuraavat argumentit: ensinnäkin aistimusten täytyy olla homogeenisia ja toisekseen havainto täysin homogeenisesta alueesta on mahdoton suorittaa eli havainnolla täytyy aina olla jokin tausta mihin se suhteutetaan. Kolmas argumentti koskee sitä ettei pienin mahdollinen havaittava alue voi olla aistimus. (Romdenh-Romluc 2011, 37) Merleau-Ponty käyttää

¹⁷ Homogeenisellä viitataan taustaan, joka on esimerkiksi tasaisen valkoinen eli yhtenäinen.

tästä pienimmästä mahdollisesta havaittavana mahdollisuudesta esimerkkinä väriä. Voimme aistia värin vain kun se on tarpeeksi suuri näkökyvylle aistittavaksi. Vastaavasti jos objektista tulee riittävän pieni emme pysty enää aistikokemuksen avulla sitä aistimaan. Jos ajatellaan vaikkapa keltaista palloa on selkeää nähdä sen väri kun pallo on esimerkiksi tennispallon kokoinen. Hiekanmurusta värin aistiminen on jo hankalampaa. Esimerkin on tarkoitus osoittaa ettei aistimus perustu tietoisuuden todistukselle vaan pitkään pidetylle *ennakko-oletukselle*. Psykologiassa tästä käytetään nimitystä havaintovirhe. (Merleau-Ponty 2009a, 5-6) Traditionaalinen analyysi koskien havaintoa on analyysi, jossa havainto otetaan annettuna. Sen virhe on kuitenkin Merleau-Pontyn mukaan havainnon fenomenologisen puolen sivuutus. (Merleau-Ponty 2009a, 3)

Barrett mainitsee Merleau-Pontyn käyttäneen havaintopsykologiaa vaikka hän suhtautui kriittisesti sen jäljittymiseen aivojen neuraalisiin rakenteisiin Samoin hän oli kriittinen Freudin teorioita kohtaan joissa Freud korosti seksuaalisuuden tärkeyttä. Merleau-Pontyn ensimmäinen kritiikki kohdistui psykologiseen behaviorismiin ja erityisesti sen edustajiin Pavloviin ja Watsoniin. Merleau-Ponty ei kuitenkaan ollut niinkään kriittinen tieteitä kohtaan jos tieteillä tarkoitetaan ihmistieteitä tai tiettyjä tieteellisiä teorioita. Toisaalta Barrettin näkemyksen mukaan hän halusi eristää itsensä mahdollisimman kauas ”esioletuksista, tutkimuksen tietystä kentästä ja tiedemiesten kentistä.” (Barrett 1987, 126)

3.1 Objektiivinen ajattelu

Merleau-Pontyn filosofiassa keskeinen käsite on siis objektiivinen ajattelu. Objektiivinen ajattelu on Merleau-Pontyn filosofiassa yhteisnimitys sekä empirismille kuin intellektualismin näkökulmalle.¹⁸ Dillon tulkitsee teoksessa ”*Merleau-Ponty's Ontology*” näkemystä mitä empiirisellä maailmankuvalla tarkoitetaan. Hän rinnastaa sekä empirismin että intellektualismin kartesiolaiseen alkuperään. Intellektualismi kantana viittaa Kantilaiseen näkemykseen missä maailma havaitaan kategorioiden kautta. Intellektualismin alkuperä nousee myös Kartesiolaisuudesta, koska siinä etsitään perusteet subjektiivisuudelle kokemuksen alkuperän tutkimisen sijaan. Intellektualismi siirtää kaikki viittaukset transsendenttiseen todellisuuteen jolloin se mihin keskitytään ovat ajatuksen rakenteet kokemuksen keskittymisen sijaan. (Dillon 1997, 26, 30) Empirismi on yritys selittää ilmiötä, sekä ulkoisia objekteja kuin sisäisiä tilojakin tietoisuuden tai mentaalisten aktien kautta. Tähän käytetään kausaalisia suhteita. (Barrett 1987, 128)

Dillon tuo esille Merleau-Pontyn ajattelussa fenomenalisen maailman olevan yläluokka eli ensisijainen objektiiviselle maailmalle sekä subjektiiviselle maailmalle. Merleau-Pontyille fenomenalinen maailma on oikea maailma. (Dillon 1997, 88 , 90) Joseph Rouse esittää tulkinnoissaan vastaavan näkemyksen minkä mukaan sekä empirismi että intellektualismi unohtavat merkityksellisen rakenteen havaintokentässä itsessään. Objektiivisen ajattelun kritiikki on siis kritiikkiä nimenomaan havaintopsykologiaa kohtaan. Merleau-Pontyn havaintopsykologiasta otetut esimerkit tuovat esille että havaittu hahmo tulee esiin aina taustan kautta ja tämä tausta ei ole annettuna vaan se on

¹⁸ Intellektualismilla viitataan kantilaiseen perinteeseen, empiristisellä kartesiolaiseen. Selvennän käsitteitä myöhemmissä luvuissa tarkemmin.

jotain määrittelemättömätöntä ja syntyy ihmisen oman mielen tuotoksena. Havaitussa on siis aina jotain enemmän kuin mitä havaitsemme. Rouse tulee johtopäätökseen missä havainto ei ole tietoisuuden akti vaan olemme sidoksissa havaintokenttäämme. Havaintokenttämme ei kuitenkaan voida koskaan tuoda täysin esille sillä olemme osa sitä. (Rouse 1986, 251 - 252) Langerin (Langer 1989, 23) tulkinnan mukaan objektiivinen ajattelu tuleekin ymmärtää pikemminkin liikkeenä kokemuksessa kuin sen perustana. Havaintomme johtaa objekteihin ja me katsomme niitä kuin ne olisivat lähde keskeisimmälle kokemuksellemme jolloin muut nähdään tässä näkökulmassa objekteina itselle. Oma roolin sijaan oletamme muiden olevan itsessään objekteja. Tuodakseen esille miten olemme sidoksissa objektiiviseen ajatteluun Merleau-Ponty esittelee esimerkin talon havaitsemisesta. Näemme talon naapurissa kun kävelemme sen ohi kohti omaamme ensin toisesta kulmasta ja seuraavaksi edestä kun ohitamme sen. Lopulta talo havaitaan toiselta puolelta kun kävelemme viimein omalle ovellemme. Jos menisimme naapurin takapihalle tai lentäisimme talon ohi näkisimme talon toisella tapaa. Eri kulmasta talo on erilainen, mutta silti jokaisesta kuudesta erilaisestakin kulmasta oletamme sen olevan yhä sama talo vaikka on kyse eri perspektiiveistä ja aikakohdista sen sijaan, että ajattelisimme sen kuutena eri talona. Oletamme siis helposti, että se on olemassa itsenäisesti missä tahansa perspektiivissä. (Langer 1989, 23 – 24) Tämä on vain yksi esimerkki havainnon ymmärtämisestä.

Empirismin näkökulmasta Merleau-Ponty kritisoi jyrkästi nimenomaan Wienin piirin¹⁹ näkemystä atomeista. Merleau-Ponty tuo esille näkemyksen jossa esimerkiksi atomit nähtiin todellisempana kuin tietoisuus. Merleau-Pontyn toteaa, että empirismissä on mahdollista vedota atomeihin konstruktuoimassa maailmaa, mutta hänen käsityksensä

¹⁹ Wienin piiri oli 1920-luvulla syntynyt filosofinen yhteisö, joka kannatti filosofian rajaamista tieteen kielen kritiikiksi.

mukaan se olisi ”mentaalista hulluutta”. Empirismin ongelma on Merleau-Ponty mukaan sen kyky piilottaa meiltä ”kulttuurinen maailma” sekä ”ihmismaailma” missä kuitenkin elämme suurimman osan elämästämme. (Merleau-Ponty 2009a, 26 – 27)

Käsitys atomeista yhdistyy matemaattiseen ja fysiikan luomaan kuvaan tieteistä ja erityisesti kausaalisuuteen. Merleau-Ponty ei kuitenkaan avaa itse tarkemmin mitä hän tarkoittaa atomeilla. Wienin piirin näkemykseen Merleau-Ponty viittaa myös ”*Phenomenology of Perception*”-teoksen esipuheessa. Wienin piiristä puhuessaan kriitikin kohteena on näkökulma missä asioiden väliset suhteet voidaan kategorisesti määritellä vain merkitysten kautta. Esimerkiksi ”tietoisuuden” käsite identifioidaan Merleau-Pontyn näkemyksen mukaan Wienin piirissä näkemyksi siitä mitä me olemme. Merleau-Pontyn esittää kuitenkin tietoisuuden perustuvan monimutkaisemmille näkemyksille. Toisaalta Merleau-Ponty näkee loogisen positivismin antiteesinä Husserlin ajattelulle ja Merleau-Pontyn mielestä pitäisi puhua suorasta yhteydestä merkityksiin. (Merleau-Ponty 2009a, xvi – xvii) Merleau-Ponty toteaa: ”jokaisen havainnon olevan linkitetty tiettyyn paikkaan niin ettei sitä voida abstraktoida pois tietystä tilanteesta.” (Merleau-Ponty 2009b, 35) Lauseessa tulee esille ruumiillisuuden korostaminen ja kausaalisten mallien kritiikki. Lause tuo esille myös historiallispaikallisuuden näkökulman eli täten tilanteen merkityksen. Viittaus atomismiin voidaan ymmärtää myös psykologian käsitetermeillä. Atomismilla on psykologiassa tarkoitettu myös näkemystä, jossa kompleksiset ideat voidaan jakaa jakeiksi elementeiksi samalla tavalla kuin esimerkiksi kemistit tekevät kemiassa eritellessään aineita. Filosofeista esimerkiksi John Stuart Mill kannatti tällaista mentaalisen kemian ideaa. Hahmopsykologia, jota Merleau-Ponty käyttää filosofiansa hyväksi, oli vastakkainen juuri tällaiselle tällaiselle näkökulmalle. (Leahey 1987, 195)

Mirvishin tulkitsee artikkelissaan ”*Merleau-Ponty and the Nature of Philosophy*” Merleau-Pontyn protestoivan nimenomaan käsitystä ”puhtaista aistimuksista”, jota empirismi yleisesti kannattaa. Nämä aistimukset ovat yksityisiä ja atomisia kokemuksia, jotka vastaavat hiljaisiin ärsykkeisiin organismien ympäristössä. Tällöin puhutaan jokapäiväisestä kokemuksesta ja ongelmana voidaan nähdä, että vaikka tällainen kokemus olisi olemassa, niin mieli luo osittain tämän kokemuksen. Empirismia kohtaan suunnattu kritiikki kohdistuu siis näkemykseen missä maailma oletetaan sen perusteella mitä nähdään jokapäiväisessä elämässä. Tavallisessa elämässä ei kyseenalaisteta havainnon rakentumista. (Mirvish 1983, 451) Hahmopsykologiallaan Merleau-Pontyn tehtävä on kuitenkin nimenomaan kyseenalaistaa totuttujen ilmiöiden havainnointi ja osoittaa havaintomme perustuvan virheellisiin lähtöoletuksiin ja nämä lähtöoletukset ovat valmiina jo ennen havaintoa. Romdenh-Romluc tulkitsee Merleau-Pontya samalla tapaa. Objektiivisen ajattelun kohdalla empirismismi on Merleau-Pontyille käsite, jossa maailma koostuu tietyistä määritetyistä ominaisuuksista joilla on ulkoisia suhteita toisiinsa ja nämä ulkoiset suhteet voidaan kausaalisesti määrittää. Toisaalta se on maailma itsessään ja maailma josta voidaan tietää jotain ja tietoisuus on vain yksi asia maailmassa, joka tottelee maailman lakeja. (Romdenh-Romluc 2011, 20)

Merleau-Ponty esittää filosofian tehtävän olevan ”kokemuksen yksityisen kentän käyttöönotto”. Filosofia heijastaa tätä kenttää ja sen alkuperä nousee tästä. Psykologia saa osansa kritiikistä. (Merleau-Ponty 2009a, 55) Psykologialla Merleau-Ponty viittaa oman aikansa psykologiaan, joka keskittyi vielä behavioristisiin ja Freudilaisiin näkemyksiin. Näissä ihminen nähtiin syy-seuraussuhteiden kautta. Näihin näkemyksiin palaan myöhemmin käsitellessäni psykologiaa ja seksuaalisuutta.

Objektiivinen ajattelu tulee Merleau-Pontyn mukaan asettaa kyseenalaiseksi. Oman vartalomme havaintokyky ulkoisista asioista tarjoaa esimerkin ei-asettavasta tietoisuudesta. Merleau-Pontyn käsityksen mukaan ihminen nähdään psykologiassa objektina ja täten myös psykologia on sidottu kausaaliseen maailmankuvaan. Intellektualismin ongelma on siinä että sen kautta päädyään realismiin ja kausaaliseen ajatteluun. Fenomenologiassa keskeinen käsite onkin Merleau-Pontyn mukaan on motivaatio. Merleau-Ponty pyrkii korvaamaan kausaalisen selittämisen motivaation käsitteellä. Jos havaintoon lisätään tieteen näkökulma menetetään aito suhde tähän motivaatioon. Motivaatio mahdollistaa hänen mukaansa kaiken tieteen ja ilmiöiden tunnustus nojaa teoriaan reflektiosta ja uudeltaisesta cogitosta. (Merleau-Ponty 2009a, 57 - 58) Merleau-Ponty tuo selkeästi esille nykyisen tiedekäsityksemme menettäneen kosketuksena siihen maailmaan missä elämme. Vastaavasti Kuhn puhuu tieteenfilosofiassaan tieteen paradigmoista ja tietyistä tiedeyhteisön luomista malleista määrittämässä tieteenteon edellytyksiä. Tulen palaamaan tähän luvussa 7.

Paljon kritisoimansa kausaalisuuden käsitteen Merleau-Ponty pyrkiikin korvaamaan motivaation käsitteellä. Morrison tulkitsee Merleau-Pontyn tarkoittavan motivaation käsitteellä näkemystä missä asiat linkittyvät merkityksen kautta toisiinsa. Motivaatio voi kuitenkin olla myös kausaalista selittämistä, mutta motiivi voi myös olla syy. Motivaatio eroaa kausaalista selittämisestä siinä että se on sidoksissa tilanteeseen jolloin oma tekeminen ja situaatio ovat linkittyneitä toisiinsa. Motivaatio huomioi siis ajallisaikallisuuden, mutta kausaalinen selittäminen ei. Motiivin ja kausaalisen selittämisen ero on, että motiivi vain ehdottaa jonkun asian tekemistä muttei vaadi sen tapahtuvan toisin kuin kausaalinen selittäminen vaatii. Motivaatiossa on kyse intentionaalisesta suhteesta. (Morrison 1979, 565) Motivaatiossa jotain voi

mahdollisesti tapahtua, mutta että A:sta ei välttämättä seuraa B niinkuin kausaalisen ajattelun mukaan usein ajatellaan. Samoin psykologiassa esimerkiksi behavioristinen näkemys olettaa että henkilö reagoi tiettyyn ärsykkeeseen aina samalla tapaa ja tietystä ärsykkeestä seuraa tietty vaste.

Merleau-Pontyn mukaan empirismi häiritsee kokemusta ja tekee kulttuurisesta maailmasta illuusiota ja luonto pikemminkin seuraa kulttuurisia objekteja kuin on yksi niistä. Fenomenologisen asenteen kautta olisi siis mahdollista uudelleen löytää myös naturaallinen maailma ja sellainen olemisen muoto mitä ei ole sekoitettu tieteelliseen objektiin. Hänen mukaansa jos hylätään empiriinen kuva asioista, ollaan vapaita ”tunnistamaan uusi olemisen muoto.” (Merleau-Ponty 2009a, 28 - 29) Olennaista Merleau-Pontylle onkin löytää uudenlainen järjestelmä vanhan tiedekäsityksen tilalle joka selittää niin luonnon kuin ihmismaailmankin olemista. Merleau-Pontyn tavoite ”*Phenomenology of Perceptionissa*” osoittaa ruumiin olevan tällainen uudenlainen muoto ja uusi cogito.

Objektiivisen ajattelun käsite kulkee mukana läpi ”*Phenomenology of Perception*” teoksen rakenteen. Sillä on keskeinen rooli Merleau-Pontyn käsityksessä tieteestä ja käsityksessä tietoisuuden rakentumisesta. Olennaiseksi nousee lopulta ruumiin rooli tätä taustaa vasten. Rautaparran tulkinnan mukaan ruumis pakenee objektiivista ajattelua ja tieteellisiä selityksiä ja ruumiin ominaisuuksia ei voida selittää empiristisillä kausaaliteorioilla. Rautaparta tulkitsee Merleau-Pontyn käsitystä ruumiista niin ettei koettu ruumis voi olla objekti niinkuin objektiivinen ajattelu edellyttää. Suhde omaan ruumiiseen on erilainen kuin muihin olioihin. ”*Oma ruumis ei ole koskaan edessäni, katseeni tai käteni ulottuvissa. Se on läsnä ja potentiaalisesti myös poissa. Oma*

ruumiini ei sen sijaan ole koskaan kokonaan edessäni, enkä voi havaita sitä niin kuin muilta olioilta, ainakin potentiaalisesti kaikilta puolilta. Havaitsen ruumiini aina suunnilleen samasta kulmasta, ja siksi minulla on puutteellinen näkökulma ruumiiseeni.” (Rautaparta 1997, 130) Merleau-Ponty antaa ruumiille uuden merkityksen. Ruumis ei ole ”objektiivisen ajattelun” mukainen objekti ja subjekti ei ole idealismin mukainen ruumiiton tietoisuus. Subjektiviteetti on ruumiillistunutta ja lihallista. (Rautaparta 1997, 129) Madison päätyy teoksessa ”*The phenomenology of Merleau-Ponty*” samanlaiseen tulkintaan. ”Ruumis on oman eksistenssin dimensiio ja ensimmäisenä siitä tulee eletty ruumis (lived body)”. Koska empirismi ja intellektualismi väärinymmärtävät ruumiin luonteen ne menettävät näkökulmansa ruumiiseen subjektina. (Madison 1990, 22) Romdenh-Romluc toteaaakin (Romdenh-Romluc 2011, 3) Merleau-Pontyn tutkivan filosofiassaan ”havaintoa, hallusinaatioita, toimintaa, tunteita, ajatusta, kieltä, hulluutta ja unelmien luonnetta, tilaa, aika, luonnollisia objekteja, kulttuurallista maailmaa, suhteitamme muihin, ihmisen vapautta, maalaustaidetta, matemaatiikkaa, totuutta ja politiikkaa.” Tämän Merleau-Ponty suorittaa metodinsa kautta käyttämällä objektiivista ajattelua ja psykologiaa välineinä omalle metodilleen ja toisaalta lähtökohtina omalle filosofialleen.

4. Ruumis Merleau-Pontyn filosofiassa

Merleau-Pontyille ruumis on hänen filosofiansa huipentuma. Ruumis on se millä olemme sidottuja maailmaan. Ruumis ei ole osa maailmaa vaan olemme maailmassa ruumiillisesti läsnäolevina.

Merleau-Pontyille ruumiin asema on keskeinen:

”To understand is to experience the harmony between what we aim at and what is given, between intentional and the performance—and the body is our anchorage in a world.”

”I am not in space and time, nor do I conceive space and time; I belong to them, my body combines with them and includes them.”

”Our body is our general medium for having a world.”

(Merleau-Ponty 2009a, 167, 162, 169)

Mitä Merleau-Ponty tarkoittaa ruumiilla? Mihin sana ”ruumis” viittaa? Merleau-Pontyn käsitys ruumiista yksi eniten käsiteltyjä näkemyksiä hänen filosofiastaan. Merleau-Ponty selittää havainnon rakentumista ruumiimme kautta havaintopsykologian avulla. Ruumiskokemusta itsessään hän pyrkii selittämään patologisten psykologisten tutkimuksien esimerkkien kautta.

Drew Leder (Leder 1990, 5) tuo esille 1600-luvulta asti ruumiin olevan ymmärretty ensisijaisesti materiaalisena objektina, joka voidaan pelkistää toimimaan fysikaalisten lakien mukaan. Sellaisenaan ihmisruumis kaikessa monimuotoisuudessaan on otettu objektiksi. Merleau-Ponty kyseenalaistaa tämän käsityksen systemaattisesti ja hänelle ruumis ei koskaan ole vain objekti maailmassa vaan keskeinen lähtökohta mitä kautta

maailmamme tulee olemassaolevaksi. Eletty ruumis tarjoaa pakokeinon kartesiolaisesta ontologiasta. Merleau-Ponty jaottelee elävän ruumiin ruumiiseen nähtynä henkilön omasta perspektiivistä sekä ruumiiseen elettyä sisältä päin vastakkaisena näkökulmana ruumiille objektina. Ensimmäisestä käytetään usein termiä ”*corps propre*” eli oma ruumis sisältäpäin yksilön näkökulmasta. Myöhemmässä filosofiassaan Merleau-Ponty laajentaa eletyn kokemuksen olevan avautuva sekä subjektille että objektina nähtynä ruumiille. Kyse ei kuitenkaan ole eri ruumiista vaan tavoista, joilla ruumis ilmenee. (Leder 1990, 6) Kartesiolainen tradition pitkään opettanut meille asetelmaa missä ruumis ja mieli asetetaan vastakkaiseksi. Pitkään on ajateltu meidän olemme itsenäisiä tietoisuuksia ja kuitenkin mekaniikan lakien alaisia eroteltuna epäselvästi toisistaan. Descartesilla lopulta Jumala oikeuttaa tämän yhdistelmän. Merleau-Pontyn mukaan meidän tulee kuitenkin myöntää ruumiille kahtijakoinen rooli. (Langer 1989, 66)

Merleau-Ponty käsittelee näkemystään ruumiista kliinisen psykologian esimerkkien kautta. Toinen koskee henkilöä, jolla on aaveraaja ja toinen on Schneiderin tapaus. Pyrkimyksenä on näiden patologisten esimerkkien kautta osoittaa, että ruumiillamme on merkitystä maailman kokemiseen, Kokemusta ei kuitenkaan voida pelkistää pelkän ruumiin ominaisuudeksi. Toisaalta ruumis ei myöskään ole vain väline kokemukselle.

Esimerkki patologisista tutkimuksista koskee kertomusta Schneideristä. Schneider on mies, jolla on aivovamma ja siksi hän ei kykene toimimaan normaalisti. Schneiderin aivovamma saa aikaan kyvyn suorittaa päivittäisiä totuttuja askareita, mutta hän ei kykene spontaaniin toimintaan. Nämä asiat Schneider pystyy suorittamaan sekä ”abstraktisti”, että ”konkreetisti”. Abstraktilla viitataan tässä käsitykseen missä liike kuvitellaan ennen sen suorittamista. Konkreetti on itse liikkeen suorittaminen. Kun

Schneideriä koeasetelmassa pyydetään kertomaan mihin osaan tämän ruumista on kosketettu hän ei pysty näyttämään tätä vaan ilman, että suorittaa liikkeitä koko ruumiillaan. Schneiderin vamma saa aikaan sen, että hänen täytyy nähdä se osa ruumiistaan mitä tarvitsee liikuttaa liikuttaakseen sitä. (Romdenh-Romluc 2011, 63 - 64) Abstraktin liike löytyy ikään kuin sattumalta sen jälkeen kun hän ensin on laittanut koko ruumiinsa liikkeeseen. Hän ei pysty myöskään osoittamaan tiettyä ruumiinosaa, mutta voi tarttua siihen. Tämän lisäksi hänellä on vaikeuksia tietää missä asennossa ruumis kulloinkin on. Aistit ovat suhteessa toisiinsa ilman niiden erillistä määrittelyä. Kykenemättömyys abstrakteihin liikkeisiin osoittaa, ettei Schneider pysty irroittautumaan välittömästä ympäristöstä ja tilanteesta. Abstraktissa liikkeessä ihminen irtautuu tilanteesta ja siirtyy kuvitteelliseen. (Rautaparta 1997, 133) Schneiderin vaikeus on Merleau-Pontyn mukaan osoitus siitä, että ruumista voidaan ymmärtää vain eksistentiaalisfenomenologisella analyysillä. Projektio on ruumiillinen kyky minkä avulla siirrytään konkreetista abstraktiin liikkeeseen. Tätä kuvaa Merleau- Pontyn ajattelussa termi motorinen intentionaalisuus. (Rautaparta 1997, 134) Merleau-Pontyille ihminen ei ole vain fysikaalinen eikä subjektiivisuus ole vain tietoisuutta vaan kyse on kolmannesta olemisen tavasta, jota ei voida pelkistää mieleen ja aineen yhdistelmään. (Rautaparta 1997, 135) Ruumis ei ole koskaan puhdas subjekti tai puhdas kausaalinen objekti vaan aina kumpaakin ja tämän takia ruumiilla on erityinen epämääräinen²⁰ luonne. Fenomenologinen ruumis on ensisijainen muihin merkitysrakenteisiin nähden. Liikutettaessa kyseessä on aina fenomenaalinen ruumis, jota liikutetaan objektiivisen ruumiin sijaan. (Reuter, 1997, 147) (Merleau-Ponty 2009a, 121)

Merleau-Ponty määrittelee tässä yhteydessä myös bodyskeeman käsitteen²¹

²⁰ Epämääräinen englanniksi termi ”ambiguous”.

²¹ Bodyskeema englanniksi ”body schema”.

Bodyskeema kattaa käsityksen minkä kautta osoittuu ruumiinosien sijainti. (Merleau-Ponty 2009a, 113 - 114) Liikutettaessa ruumista käytämme aina fenomenaalista ruumistamme objektiivisen ruumiin sijaan. (Bannan 1967, 71) Ruumis on subjekti spatiaalisuutensa kautta sillä se ilmentää voimaa, joka on tietoisuudessa. Ruumis on tietoisuuden tuotetta ajassa ja paikassa ja tavan näkökulmasta yleisesti maailmassa olemassaolevana. (Bannan 1967, 74) Bodyskeemalla Merleau-Ponty tarkoittaa Morrisin (Morris 2008, 116) mukaan jotain missä ruumiillinen liike on yhteistyössä koordinoitu liikkeiden intentionaalisuuden kautta etukäteen suuntautuen kohteisiinsa, joihin ne tarkoituksella halutaan liikuttaa. Tämä skeema on tärkeä kokemuksellemme havaintokentän identifioimisessa ja asioiden tunnistamisessa. Rationalistit ja empiristit ehdottaisivat tähän ratkaisukeinoksi, että bodyskeema koostuu sensorisista aisteista. Merleau-Ponty esittää juurien olevan kuitenkin liikkeessä itsessään. Teoria bodyskeemasta on siis samalla teoria havainnosta, koska bodyskeema on se mikä mahdollistaa ”synteetit lihassa”.²²

Merleau-Ponty ei erottele kokevaa ”Minää” ja elettyä ruumiista. Sen sijaan ruumis on intentionaalinen avaus maailmaan. Filosofia altistetaan siis ”elävälle, havaintokyvyille, emotionaaliselle, seksuaalisille ja ilmaiseville vieteille, muille ihmisille, eletylle tilalle ja ajalle.” Se paljastaa filosofian avautuneisuuden mitä Merleau-Ponty myöhemmin kutsuu esifilosofiseksi. (Morris 2008, 111) Motorisella intentionaalisuudella Merleau-Ponty viittaa näkemykseen intentionaalisuudesta ruumiissa olemassa olevana nimenomaan motorisena intentionaalisuutena. Ruumiin liike on itsessään jotain jolla on merkitystä ja intentionaalisuutta. Intentionaalisuus ja merkitys ovat siis liikkeessä. (Morris 2008, 115)

²² Hotasen tulkinta on, että lihalla Merleau-Ponty viittaa lihalliseen, ruumiilliseen elävään eli konkreettiseen läsnäoloon. Termi on peräisin Husserlilta saksankielisestä ilmauksesta ”leibhaft”. Husserlille tämä tarkoitti sitä, mikä on havainnossa aktuaalisesti annettu. (Hotanen 2008, 83-84)

Toinen käytetty klinisen psykologian esimerkki on siis aaveraajaa käsittelevä näkemys. Aaveraajalla Merleau-Ponty viittaa tapaukseen, jossa käsi on amputoitu, mutta henkilö tuntee yhä sen olevan paikallaan. Toisena esimerkkinä hän käyttää halvaantuneen käden tuntemista, jolloin henkilö systemaattisesti jättää huomiotta halvaantuneen kätensä. Psykologia ei Merleau-Pontyn mukaan pysty kuitenkaan selittämään ilmiötä neurologisesti. Kokemuksen käsittely vaatii erottelun fyysisen ruumiin ja tietoisuuden välille. Kyse on jonkinlaisesta välimallista mihin kartesiolainen näkökulma ei Merleau-Pontyn mukaan kykene. (Merleau-Ponty 2009a, 88 - 89) Merleau-Ponty toteaa, etteivät refleksit nouse objektiivisesta ärsykkeestä vaan ovat aina tilanne ja paikka sidonnaisia. Tavanomaiset selitykset, joissa vedotaan fysiologiaan tai psykologiaan juuttuvat Merleau-Pontyn mukaan objektiivisen ajattelun maailmankuvan sisälle ja eivät tarjoa täyttä selitystä. (Merleau-Ponty 2009a, 93) Olennaista on, että ruumista ja sielua ei voida jakaa erilliseksi toisilleen ulkoisiksi termeiksi. (Merleau-Ponty 2009a, 102)

4.1 Kokonaisvaltainen kuva ihmisestä

Merleau-Pontyn oman ajan psykologia perustuu vahvasti vielä psykoanalyttisiin näkemyksiin. Olennainen osa Merleau-Pontyn käsitystä tietoisuuden roolista ja cogitosta liittyy läheisesti Freudia kohtaan osoitettuun kritiikkiin. Seksuaalisuutta käsitellessään Merleau-Ponty ei tuo esille vain käsitystä seksuaalisuudesta vaan käsityksen olemassaolosta kokonaisvaltaisena näkemyksenä. Seksuaalisuuden kritiikki on kritiikkiä Freudin psykologiaa kohtaan ja samalla oman aikansa psykologia-tiedettä

kohtaan. Käsitys seksuaalisuudesta ilmentää hyvin Merleau-Pontyn suhdetta ruumiiseen. Ruumis on kuitenkin Merleau-Pontyn filosofian keskipiste ja sidoksissa tietoisuuteen.

Heinämaa tulkitsee (Heinämaa 2002, 93) teoksen sisältävän kokonaisen luvun seksuaalisuuden käsittelyä, koska seksuaalinen katse ja kosketus ovat mallina kaikelle muulle havainnolle. Tästä syystä on mielestäni olennaista käsitellä seksuaalisuutta ja täten eksistenssiä ja havaintoa käsittelevää lukua tarkemmin. Toisaalta Merleau-Ponty käyttää käsitystä seksuaalisuudesta myöhemmin analogisena taloudelle.

Merleau-Pontyn seksuaalisuuden käsittely kritisoi pitkälle Freudin psykologista näkemystä seksuaalisuuden kehittymisestä ja sen olemisesta. Freudin psykoanalyttisessa näkemyksessä keskeistä oli tiedostamattoman rooli. Tiedostamaton rakentui Freudin teoriassa lapsuuden kokemusten seurauksena. Tiedostamaton sisälsi ihmisen konfliktit ja ensisijaisena lähteenä konflikteille nähtiin seksuaalinen käyttäytyminen. Seksuaalinen energia keskittyi erilaisiin vyöhykkeisiin ruumiissa ja muodosti erilaisia kehitysvaiheita kehityksessä. Oikeanlainen käyttäytyminen edellyttää teorian mukaan oikeanlaisia onnistuneita kehitysvaiheita ja epäonnistuneiden seurauksena ihmiselle syntyy defensesjä eli suojautumismekanismeja (Murray 1983, 314) Freudin näkemys oli kokonaisvaltainen näkemys siitä miten tietoisuus kehittyy seksuaalisuuden kautta. Merleau-Pontyn kritiikki seksuaalisuutta kohtaan on siis kritiikkiä myös tietoisuuden rakentumisen mekanismeja kohtaan ja tuo hyvin esille Merleau-Pontyn omaa käsitystä tietoisuudesta.

”Phenomenologie de la perception” teoksen kappaleessa *”The body in its sexual*

being” Merleau-Ponty kritisoi Freudia ja tämän näkemystä seksuaalisesta selittämisestä psykologisena teoriana. Merleau-Ponty suhtautuu Freudin teoriaan suopeasti, vaikka kritisoi tämän näkemystä ja näkee Freudin näkemyksen osana intellektualistista²³ näkökulmaa. Merleau-Ponty itse kannattaa käsitystä, jossa ruumis on linkitetty seksuaaliseen skeemaan. Seksuaalinen skeema on hyvin yksilöllinen ja ilmentää fyysisiä erogeenisia alueita, mutta rajaa seksuaalista fysiologiaa luoden samalla yhteyttä emotionaaliseen puoleen. Esimerkikkinä Merleau-Ponty käyttää Schneiderin tapausta²⁴, jossa havainto on kadottanut eroottisen rakenteensa niin spatiaalisesti kuin temporaalisestikin. Schneiderille naisen ruumiissa ei ole mitään tiettyä olemusta, joka tekisi naisesta viehättävän vaan fyysisesti kaikki naiset ovat samanlaisia. Läheinen fyysinen kontakti ei saa Schneiderillä aikaan muuta kuin väljän tunteen. Schneiderillä puuttuu siis merkitys sanalle tyydytys sekä intentionaalinen käsitys seksuaalisuudesta. Merleau-Ponty näkemyksen mukaan seksuaalisuudella on läheinen linkki intentionaalisuuteen. (Merleau-Ponty 2009a, 180 - 181)

Seksuaalisuus on yksi muoto aitoa intentionaalisuutta ja Merleau-Ponty viittaa tähän intentionaalisuuteen termillä 'intentionaalinen arkki'. Tähän 'arkkiin' talletetaan kokemukset kaikessa hedelmällisyydessään. Seksuaalisuudella on ulkoisia linkityksiä aktiiviseen ja kognitiiviseen olemiseen. Merleau-Ponty kritisoi Freudin psykoanalyttista teoriaa tutkimukseksi, jossa seksuaalisuus on johdettu sijaitsemaan tietoisuudessa. Merleau-Ponty toteaa kuitenkin Freudin osoittavan ansiokkaasti että esimerkiksi seksuaalinen kylmyys harvoin johtuu anatomisista tai fysiologisista

23. Intellektualismi on Kantilainen näkökulma ja se liittyy havaintoon apriorisena muotojen ja kategoroiden kenttänä.

24 Schneiderin tapauksessa kyse on vammautuneesta henkilöstä, joka ei pysty ilmaisemaan ruumiinliikkeitään normaaliin tapaan. Kyky virtuaalisesti liikkeiden kuvitteluun mielessä puuttui ja täten kyky abstrakteihin liikkeisiin oli kadonnut. Tavalliset arkiset askareet olivat kuitenkin mahdollisia.

puutteista. Useimmissa haluttomuustapauksissa kyse on haluttomuudesta orgasmiin, feminiinisyyteen tai seksuaalisuuteen tai mahdollisesti kumppaniin tai kohtaloon mitä kumppani edustaa. Psykoanalyysia Merleau-Ponty ei näe vastakkaisena fenomenologiselle metodille vaan päinvastoin se on auttanut kehittämään sitä osoittamalla kaikella ihmisen toiminnalla olevan jonkinlainen merkitys. Merleau-Ponty korostaa ettei Freud itse usko seksuaalisuuden olevan sidoksissa genitaalisuuteen tai genitaalisiin elimiin. Myöskään Freudin peruskäsite seksuaalinen vietti eli libido ei ole vietti, joka olisi aktiivisesti suunnattu kohti tiettyjä päämääriä. Libido on jotain mikä saa aikaan meillä olevaa historiaa ja seksuaalinen historia tarjoaa avaimet elämään. Seksuaalisuuden on jotain mikä heijastelee sitä tapaa millä henkilö asennoituu maailmaa kohtaan ja sitä miten henkilö asennoituu muita ihmisiä kohtaan. Myös seksuaalisen oireet neuroosien²⁵ takana heijastavat seksuaalisia oireita, mutta heijastavat lopulta henkilön koko asennetta elämää kohtaan. Kysymyksen asettelu tulisikin Merleau-Pontyn mukaan asettaa toisella tapaa ja kysyä mitä seksuaalisuudella tulisi ymmärtää. Psykoanalyysi esittää Merleau-Pontyn mielestä kahtijakoisen tavan ajatella sillä se esittää seksuaalisuuden kokonaiskuvana ihmisen olemisesta. Merleau-Pontyn olennainen kritiikki kohdistuukin näkemykseen, jossa olemassaolo pelkistetään vain seksuaalisuudeksi. (Merleau-Ponty 2009a, 182 - 185)

Merleau-Pontyn mukaan ruumis symbolisoi olemassaoloa. ”*Ruumiilla on kyky sekä sulkea itsensä ulos maailmasta sekä avata itsensä maailmalle ja asettaa minut tiettyyn tilaan maailmassa*”. (Merleau-Ponty 2009, 191) Merleau-Ponty toteaa seksuaalisuudella olevan tietty yhteinen olemassaolon muoto elämän kanssa ja kaikella elämisellä ja ajattelulla on aina useita erilaisia merkityksiä. Merleau-Ponty vetoaa

²⁵ Neuroosi oli Freudin psykologiassa yksi puolustusmekanismeista epäonnistuneen kehitysvaiheen tuloksena.

Schneiderin tapaukseen esimerkkinä näkemyksestä, jonka mukaan ihminen syntyy kokonaisvaltaisesta käsityksestä. (Merleau-Ponty 2009a, 197)

”-- it is impossible to distinguish in the total being of man a bodily organization to be treated as a contingent fact, and other attributes necessarily entering into his make-up. Everything in a man is necessity.” (Merleau-Ponty 2009a, 197)

Merleau-Pontylle ihminen on kokonaisuus, jota ei voida pelkistää seksuaaliseen olemiseen. Sen sijasta seksuaalisuus tulee nähdä osana ihmistä. Merleau-Ponty toteaa ettei ole olemassa sellaista tulkintaa seksuaalisuudesta minkä mukaan seksuaalisuutta tulisi käsitellä minään muuna kuin seksuaalisuutena itsessään. Seksuaalisuuden rooli on kuitenkin on dramaattinen, koska ”omistamme koko personaalisen elämämme sille”. Merleau-Ponty toteaa ruumiimme olevan peili olemisellemme koska se on ”luonnollinen itse”. (Merleau-Ponty 2009a, 208)

Judith Butler tulkitsee Merleau-Pontyn näkemystä seksuaalisuudesta feministisen näkökulman kautta. Merleau-Pontyn käsitys tarjoaa Butlerin näkökulmasta argumentteja, jotka torjuvat naturalistista ajattelua seksuaalisuudesta. Butler viittaa naturalismilla tässä yhteydessä yrityksiin määrittää seksuaalisuus sukupuoliseksi tai geneettiseksi ominaisuudeksi. Butler nostaa esille Merleau-Pontyn tulkinnan, jossa seksuaalisuus on yhtenevästi olemassa eksistenssin kanssa ja liitoksissa historialliseen tilanteeseen. Tämä luo Butlerin mukaan hyvän pohjan seksuaaliselle vaihtelevuudelle ja täydemmälle seksuaaliselle selittämislle. Ruumista ei tule ymmärtää vain luonnolliseksi lajiksi vaan se voidaan käsittää historiallisena ideana. (Butler 1989, 86)

Tärkeimpänä kahtena asiana Merleau-Pontyn ajattelussa seksuaalisuuden osalta Butler nostaa esille ensinnäkin kriitikin viettejä kohtaan ohjaavina voimina ja toisaalta kritisoi seksuaalisuuden näkemistä johonkin tiettyyn ärsyккеeseen reagoimisena ja eräänlaisena tapana. Tällöin kummassakin katkeaa yhteys maailmaan ja Merleau-Pontylle seksuaalisuus on intentionaalista sillä se on sidoksissa situaatioon. Freudin käsitys seksuaalisuudesta viettien ohjaamana käsityksenä voidaan nähdä vastakkaisena Merleau-Pontyn käsitykselle intentionaalisesta ajattelusta. Merleau-Ponty assosioi Freudin psykoanalyysin kartesiolaiseen egoon. Pyrkimyksenä oli torjua seksuaalisuus, joka luottaa kausaalisiin tekijöihin selittämässä tilanteita. (Butler 1989, 86 - 88)

Merleau-Pontylle seksuaalisuus on sidoksissa intersubjektiivisuuteen ja ekspressiivisyyteen. Seksuaalisuus ei ole valinta vaan tarve ilmaista itseään eksistenssissä ruumiillisesti. Seksuaalisuus ei kuitenkaan representoi eksistentiaalisia valintoja vaan seksuaalisuus on aina olemassa osana eksistenssiä. Se muotoutuu seksuaalisuuden historian kautta pikemminkin kuin eksistenssin kautta, mutta se on itsessään osittain konstitoitu seksuaalisten suhteiden kautta. Nämä suhteet luovat situaation. Seksuaalisuus nähdään ensisijaisena historiallisille ja kulttuurisille tekijöille. Seksuaalisuus esittää Butlerin tulkinnan mukaan kuitenkin tiettyjä universaalistikin nähtävissä olevia eksistentiaalisia teemoja. Merleau-Pontyn näkemyksessä nousee kuitenkin esille Butlerin mukaan sukupuolten välistä dominaatiota sekä käsitys ihmisen luonnollisesta ilmaisusta. Luonnollisella ilmaisulla Butler toteaa Merleau-Pontyn tarkoittavan seksuaalisuutta mikä ei ole vielä ”kerrostunut” historian tuloksena. ”Kerrostuneisuudella” tarkoitetaan näkemystä, jossa menneistä kokemuksista tulee osa nykyistä kokemusta. On kuitenkin epäselvää voiko tällaista ”luonnollista”

seksuaalisuutta olla, joka ei olisi jo liittynyt jotenkin kieleen. (Butler 1989, 90 - 92)

Butlerin kritiikki Merleau-Pontyn seksuaalikäsitystä kohtaan tiivistyy kuitenkin näkemykseen jonka mukaan Schneiderin esimerkissä Merleau-Ponty puhuu miehestä. Mies havainnoi naista ja naisen ruumista. Butler tarttuu tähän ajatukseen naisen ruumiin havaitsemisesta. Näin naisen ruumiilla on olemus, joka on skeema, joka heijastelee maskuliinista halua. Historiallisella kulttuurisella subjektilla Merleau-Ponty viittaa Butlerin mukaan nimenomaan miehiseen subjektiin. Tähän hän vetoaa ottaessaan esille teeman orjasta ja herrasta, johon Merleau-Ponty viittaa selittäessään halun käsitettä. Butler ei kuitenkaan väitä Merleau-Ponty viittaavan tällä jaottelulla mieheen ja naiseen. Hän kuitenkin vetoaa Merleau-Pontyn identifioivan Schneiderin tapauksessa naisen ruumiin seksuaaliseen skeemaan. (Butler 1989, 93 - 95) Butlerin käsityksen mukaan konkreetin kuvauksen luomiseksi eletystä kokemuksesta puhuttaessa olisi tärkeää kysyä kenen seksuaalisuudesta ja kenen ruumiista puhutaan ettei puhuttaisi vain abstraktioista. Butlerin näkemyksen mukaan historiallinen seksuaalisuus näyttää kattavan vain miehisen ruumiin ja seksuaalisuuden. Toisaalta koko kysymys sukupuolisuudesta voidaan nähdä sivuutettuna, koska sitä ei ainakaan käsitellä varsinaisesti. Tässä Butlerin näkökulman mukaan Merleau-Ponty epäonnistuu selittäessään seksuaalisuutta. (Butler 1989, 95 - 98)

Butlerin näkemyksen mukaan ongelma Merleau-Pontyn seksuaalisuuskäsityksessä on kulttuurisen seksuaalisuuden määrittelyssä kun yhtäaikaan seksuaalisuus pyritään kuitenkin näkemään universaalina näkemyksenä. (Butler 1989, 95) Sara Heinämaa (Heinämaa 2002, 283) toteaaakin monien feministien torjuneen Merleau-Pontyn ruumiinfenomenologian Butlerin väitösten takia, joissa väitetään kaiken halun olevan

Merleau-Pontyn näkemyksen mukaan perustaltaan samanlaista kuin heteroseksuaalinen halu on miehellä naista kohtaan. Heinämaa tuo kuitenkin esille, että suuri osa 1900-luvun feministisestä sukupuoliteoriasta perustuu kuitenkin juuri fenomenologiaan.

Bannan tuo ehkä selkeimmin tulkinnoista esille teeman ruumiin asemasta Merleau-Pontyn seksuaalisuudesta. Ruumis tarjoaa lähtökohdan olemassaololle toisille subjekteille ja heidän olemiselleen minulle. Normaali seksuaalisuus antaa havainnolle eroottisen rakenteen, joka antaa mahdollisuuden toiselle olla merkittävä seksuaalisesti. Tämä syntyy kun linkitetään ruumis haluun ja Scheiderin tapauksen kohdalla tämä linkitys puuttuu. Seksuaaliset ongelmat nähdään siis eksistenssin ongelmina. Freud onnistuu Merleau-Pontyn mielestä sitoessaan seksuaalisuuden johonkin muuhun kuin genitaaliseen. Se miten voidaan säilyttää seksuaalinen intimitetti ja samaan aikaan itsekunnioitus on keskeinen kysymys. Bannan tulkitsee tämän keskittyä termien ”seksi” ja ”eksistenssi” välille. Bannan tuo myös esille kyseen olevan merkin ja merkityksenantajajan tai ilmaisun ja ilmaisijan välisestä suhteesta. Merleau-Ponty tuo esille klinisen esimerkin naisesta, joka on menettänyt äänensä. Äänen menetys johtuu kiellosta olla näkemättä miestä jota hän rakastaa. Tämä menetys oli Merleau-Pontyn mielestä kielto intersubjektiivisuutta kohtaan. Tämä ilmeni intersubjektiivisuuden alueella eli puheessa. Hän vertaa tätä amputoidun raajaan missä raajan menetys kielletään. Kyse ei ole tietoisesta aktista vaan jostain mihin pidetään etäisyyttä. Kyseessä on itsepetos, jolla paetaan sietämätöntä tilannetta. Tässä korostuu ruumiin rooli muuttaa ideat asioiksi. ”Ruumis on minun ruumiini, mutta silti itsenäinen minusta.” Ruumis siis ilmentää eksistenssiämme. Ruumis on tällä tapaa kahtijakoinen²⁶ Seksuaalisuudessa on mahdollista olla sekä subjekti että objekti. Tämä kahtijakoisuus

26 Englanniksi termi ”Ambiguous”

ruumiissa on myös eksistentiaalisesti olemassa. Ruumiin osat eivät ole eristettävissä toisistaan vaan pikemminkin vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. (Bannan 1967, 76 – 79)

5. Ruumis Merleau-Pontyn filosofiassa

5.1 Yhteiskunta ja talous

Merleau-Pontyn filosofiassa ruumiillinen havaitseminen, tietoisuus sekä kulttuurinen maailma yhdistyvät. Merleau-Pontyn pyrkimyksenä on rakentaa filosofinen teoria, joka yhdistää ruumiillisen olemisemme ja kulttuurisen olemisemme yhdeksi. Seksuaalisuutta käsittelevä kappale ”*Phenomenology of perception*” teoksessa (Merleau-Ponty 2009, 178 - 201) päättyy sivun 198 alaviitteeseen, jossa Merleau-Ponty nostaa esiin talouden analogisena käsitykselle seksuaalisuudesta. Metaforan kautta kritiikki historiallista materialismia kohtaan osoittaa kritiikkiä erilaisia teorioita kohtaan joissa oikeutetaan poliittinen ja ekonominen dominaatio. Tämä alaviite puhuu vain dialektisesta holistisesta näkemyksestä mitä teoria asettaa ekonomisen ja historiallisten tekijöiden muutoksen välille. Merleau-Ponty toteaa Freudin käsityksen seksuaalisuudesta olevan analoginen Marxin käsitykselle taloudesta. (Westphal 1990, 175)

Tuotantoprosessin ja ekonomisten voimien taistelun sijaan meidän tulisi nähdä yhdistelmä psykologisia ja moraalisia motiiveja, jotka determinoivat tätä taistelua. Merleau-Ponty toteaaakin, ettei ole koskaan olemassa puhdasta ekonomista

kausalisuutta. Tämä johtuu siitä ettei talous ole suljettu systeemi vaan osa yhteiskunnan eksistenssiä. Sosiaalisuuden ja talouden rooli on tarjota tietoisuudelle tietty imago. Tällä imagolla on oma tapansa olla ja se on yhteydessä historiaan. Merleau-Ponty käsittelee tässä yhteydessä oman aikansa politiikkaa pintapuolisesti historiallisen materialismin kautta. Esimerkiksi Marx on sidoksissa omaan perspektiiviinsä, joka Merleau-Pontyn mukaan on ”alempi keskiluokkainen intellektuelli”. Historia on olemassa vain sellaiselle, joka sen elää ja subjektille niin kauan kuin hän on historiallisesti jossain tilanteessa. Ei ole siis olemassa vain yhtä historian käsitettä vaan kaikella on aina olemassa useita merkityksiä. Kaikilla käsityksillä, jotka koskevat lakia, moraalialia, uskontoa tai ekonomista rakennetta on merkitysten verkko sosiaalisessa tapahtumassa. Samalla tapaa ruumiin osilla on yhteys fysiologisiin, psykologisiin ja moraalisiin motiiveihin toiminnassa. On mahdotonta pelkistää elämää ihmisten ekonomisiin ja juridisiin suhteisiin, koska nekin ovat ihmisten keksintöä. Samalla tapaa on mahdotonta pelkistää ihmisten suhteen ruumiin toimintoihin tai tietoomme elämästä niinkuin se niihin liittyy. Merleau-Pontyn mukaan on mahdotonta osoittaa ideologioiden tarjoavan meille jotain mikä kuuluisi enää filosofiaan vaan politiikkaan. Ratkaisu voidaan löytää vain etsimällä tapoja, joilla ekonominen tai ideologinen näkemys sopii faktoihin. Filosofia voi Merleau-Pontyn mukaan osoittaa tämän olevan mahdollista aloittamalla ihmisen tilasta. (Merleau-Ponty 2009a, 198 - 201) Historia itsessään on kahtijakoista eli sillä on aina useita merkityksiä muttei se ole koskaan vapaa talouden siihen liittyvästä roolista. Tämä on ”historian eksistentiaalinen käsitys”. Tämä käsitys mahdollistaa ihmisen elämän draaman ja ekonomisen draaman ajattelun yhdessä niin että on mahdollista viitata jompaankumpaan redusoimatta toista pelkästään toiseksi. (Bannan 1967, 80)

Kerry H. Whiteside on tutkinut Merleau-Pontyn käsitystä moraalista, politiikasta ja lakiin liittyvästä filosofiasta teoksessaan ”*Merleau-Ponty and the foundation of an existential politics*”. Whitesiden mukaan Merleau-Ponty näkee politiikassa ensisijaisena ekonomiset suhteet. Tämä tulee esille kun Merleau-Ponty käsittelee käsitystään Marxin sosialismista. Ekonominen elämä on analoginen ruumiin kanssa. Siinä missä ruumis tarjoaa taustan ylemmille käytöksen muodoille, jossa merkitykset muotoutuvat yhteydessä maailman kanssa toimii talous taustana kollektiivisille subjekteille eli luokille. Ekonomisesti motivoituneet asenteet toimivat siis taustana sosiaalisille. Ne ovat vähiten tietoisia, mutta pysyvimpiä rakenteita kulttuurisessa rakenteessa. (Whiteside 1988, 146) Ideologiat taas vastaavasti muodostuvat ekonomisten lähtökohtien tuloksena. Havaintopsykologian kautta Merleau-Ponty kehittää tulkintansa ideologiasta. Havaintopsykologiassa illuusiota tutkittaessa tutkija ymmärtää miten havainnollinen tilanne tuo esille illuusion. Silti tutkijan ymmärrys ei muuta havaitsijan havaintoa miksikään. Illuusio itsessään on jotain mikä voidaan selittää, mutta silti illuusiota ei voida hävittää. Ideologiat toimivat samalla tapaa. Ne ovat osittaisia järjestelmiä merkityksistä, joiden täysi sosiaalinen ymmärrys saavutetaan vain kun joku tarkentaa niiden tarkoituksen poliittisessa järjestelmässä. (Whiteside 1988, 147) Whiteside esittelee tarkemmin Merleau-Pontyn näkemyksiä politiikasta. On kuitenkin selkeää niiden olevan sidoksissa hänen käsitykseensä tieteestä ja siihen metodiin mitä hän käyttää filosofisessa tutkimuksessaan.

5.2 Taiteen merkitys Merleau-Pontyn filosofiassa

Merleau-Pontyn ajattelussa taiteella on keskeinen sija, koska fenomenologinen

suhtautuminen maailmaan ilman ennakko-oletuksia on mahdollista taiteissa ja filosofiassa erilaisella tavalla. Merleau-Ponty antaa erityistä huomiota maalaustaiteelle ja erityisesti Cézannen töille maalaustaiteessa.

Teoksessaan ”*Silmä ja mieli*” Merleau-Ponty pohtiikin ihmisruumista, katsetta ja maalaustaidetta. (Lefort 1993, 4) Teos käsittelee maalaustaidetta Cézannen töiden kautta ja Merleau-Ponty oli vakuuttunut, että filosofiset ongelmat on pohdittava uudelleen havainnon analysoinnin kautta ja siksi Merleau-Pontylle maalaustaiteen rooli on keskeinen. Silmä ja mieli on kirjoitettu lähes runollisella tyyllillä välttämällä sellaisia keinoja, jotka hänen aikaan uskottiin akateemisen perinteen vaativan filosofiassa. (Lefort 1993, 8)

Merleau-Ponty kirjoittaa:

”Mutta muiden tulee herätä minun ruumiini kanssa, muiden kanssani yhteenkuuluvien ruumiiden, niiden ”toisten” jotka eivät ole mitään lajitovereita, kuten ne eläintieteessä määriteltäisiin, vaan ruumiita jotka ovat kanssani jatkuvassa yhteydessä, joiden kanssa minä seurustelen, joiden kanssa minä olen jatkuvassa yhteydessä siihen ainoaan Olevaan joka on tässä ja nyt, sellaisessa yhteydessä jossa mikään eläin ei ole koskaan voinut olla lajiinsa, ympäristöönsä ja elinpiiriinsä. Jos huoleton ja improvisoiva tieteellinen ajattelu omaksuisi tällaisen primitiivisen historiallisuuden näkökulman ja oppisi syventymään asioihin sinänsä ja siinä samalla itseensä, silloin

siitä tuli jälleen filosofiaa...

Taide ja etenekin maalaustaide imevät voimansa siitä alkumerkitysten kerrostumasta, josta toimintaan tähtäävä ajattelu ei haluaisi tietää mitään. Itse asiassa vain taide pystyy täysin viattomasti niin tekemään. ” (Merleau-Ponty 1993, 17 - 18)

Merleau-Pontyn kirjoitustyyli läpi ”*Silmä ja mieli*” teoksen on esseistinen ja siksi lainauksen tuominen esille on näkökulmani mukaan keskeistä. Merleau-Ponty tuntuu viittavaan puhuessaan maalaustaiteesta jonkinlaiseen arvovapaaseen näkemykseen ja intuitiiviseen hetkestä kiinni tarttumiseen ilman ajattelua. Kyse on asioiden tunnistamisesta itsessään ja nähdäkseni esioletusten hylkäämisestä eli se voidaan nähdä tästä tulkinnasta mielestäni fenomenologisena menetelmänä parhaimmillaan missä ennakko-oletukset on sulkeistettu.

Merleau-Ponty itse kirjoittaa taiteista suhteessa havaintoon ”*Phenomenology of perception*” teoksen luvussa neljä ”*The synthesis of one's own body*” vähemmän esseistisesti. Hän erottelee tilan ja asioiden havainnoinnin sekä asioiden spatiaalisuuden ja esittää, että havainnointi ja spatiaalisuus sekä ihmisen olemassa olo eivät ole todellisuudessa erillisiä ongelmia, vaikka kuitenkin, sekä kartesiolainen ja kantilainen traditio väittävät niin. Merleau-Ponty tuo esiin näkökulman objektiivisesta ajattelusta vaikuttamassa myös siihen miten taiteeseen suhtaudutaan.

Merleau-Pontyn mukaan ruumiimme ei kuitenkaan ole ensisijaisesti avaruudessa vaan ruumis on avaruutta itsessään. Ruumiin spatiaalisuus on tuote ruumiillisesta

olemassaolosta ja siitä tavasta millä ruumis tulee ruumiiksi. (Merleau-Ponty 2009a, 171 - 172) Käsitys ruumiista yhdistyy siis käsitykseen taiteesta ja toisaalta käsitykseen filosofiasta, koska objektiivisen ajattelun menetelmä on yhtenä aspektina kritiikin kohteena myös taidetta käsiteltäessä.

Taide yhdistyy ruumiillisuuden kokemiseen. Esimerkiksi lapset oppivat ruumiin toiminnallisen käyttöarvon kautta. Kun lapset opettelevat tarttumaan he eivät katso ensin kättään vaan objektia. Merleau-Pontyn mukaan pikemminkin kuin olisimme ruumiimme edessä olemme ruumiissamme. Emme vain ole katselijoina ruumiin osiomme välillä vaan olemme henkilö, joka sekä näkee, että koskettaa sitä. Näin tulkitsemme omaa ruumistamme. Ruumista ei tulisikaan verrata fyysiseen objektiin vaan pikemminkin taideteokseen. Hän käyttää jälleen esimerkkinä Cézannen taideteoksia, joissa kuvat tarjoavat vain sen ainoan olemassaolevan Cézannen. Sama ilmenee runoudessa. Runous osuu lukijan mieleen ja eksistenssiin. Esimerkiksi sanoissa aksentti ja intonaatio, ele ja kasvojen ilme paljastavat pikemminkin puhujan ajatusten sijaan lähteen puhujan ajatuksille. Näin ilmenee myös fundamentaalinen olemassaolon tapa. (Merleau-Ponty 2009a, 176 - 177) Käsitys taiteesta yhdistyy siis käsitykseen ruumiista ja eleistä. Lopulta se yhdistyy olemassaoloon eli eksistenssiin tämän käsityksen kautta missä olemme olemassa maailmassa ruumiin kautta.

Merleau-Ponty nostaa esille ettei runoudessa olla itsenäisiä materiaalisuudesta. Oltaisiin hukassa jos tekstiä ei tallennettaisi yksityiskohtaisesti. Novellit, runot, kuvat ja musiikkilliset työt ovat kuitenkin individuaalisia teoksia ja erottamattomia siitä asiasta mitä ilmaistaan eli merkityksestä. Ne tavoitetaankin vain suoran kontaktin kautta. Merleau-Ponty tuokin esille ruumiimme olevan vertailtavissa taideteokseen sillä

se on samalla tapaa eläviä merkityksiä. Pyrkimyksenä on psykologian kautta todistaa jokaisen motorisen tavan olevan sekä motorista, että havaintokykyyn perustuvaa. Esimerkkinä hän käyttää keppiä josta tulee osa kättä kun se annetaan sokealle miehelle. Lopulta sokea mies ei enää kohtele keppiä koettuna objektina vaan pikemminkin instrumenttina millä hän havainnoi. Tässä tapahtuu ruumiillisen synteessin ekstensio. Intellektualismissa päädytään samaan ja ei ole mahdollista siirtyä perspektiivistä asiaan itseensä tai merkistä merkitykseen tai kognitiiviseen intention. Esimerkiksi värien oppimisen näkeminen on tietynlainen tapa nähdä ja uudenlainen käyttötapa ruumiille. Se rikastaa ja luo uudelleen ruumiinkuvaa. Lauseesta ”ajattelen” tulee siis ryhmä elettyjä merkityksiä. (Merleau-Ponty 2009a, 176 - 177)

5.3 Käsitys kielen muotoutumisesta

Merleau-Pontyn metodi käyttää objektiivisen ajattelun käsitettä läpi teoksensa näky myös teoksen siinä osassa missä käsitellään kielen roolia ja rakentumista. Merleau-Ponty luo käsitystään kielen rakentumisesta empirististen ja intellektualististen teorioiden kautta. Ratkaisua kielen roolista ei löydetä kummankaan kautta menemällä äärimmäisyydestä toiseen. Lisäksi molemmat näkemykset esittävät ettei sanoilla ole merkitystä. Merleau-Ponty toteaa kielen olevan kuitenkin ulkoinen merkki sisäisestä tunnistamisesta, jota ei voisi tapahtua ilman sitä. Sanat eivät siis ole ilman merkityksiä, koska takana on kategorinen operaatio. Merleau-Pontyn mukaan merkitys ei ole jotain mikä omistetaan vaan se on artikulaation ilmiö tai tietoisuutta tietystä ilmiöstä. Kieli voidaan nähdä ulkoisena ajatukselle. Intellektualismi ja empirismi eivät kielen suhteen eroa kovinkaan paljoa toisistaan. Merleau-Ponty hylkää intellektualismin ja empirismin toteamalla: ”*sanoilla on merkitys*”. (Merleau-Ponty 2009a, 205 - 206)

Merleau-Ponty tuo esille lasten oppimisen koskien objekteja. Lapsen elämässä kieli opitaan Merleau-Pontyn mukaan objektien kautta. Tietoisuus siis konstruoi kielellisen mekanismin, joka tarjoaa toiselle tietoisuudelle mahdollisuuden saada samoja ajatuksia vaikkei mikään oikeastaan välity niiden kautta. (Merleau-Ponty 2009a, 207)

Merkitykset muodostuvat Merleau-Pontyn mukaan eleiden merkityksistä. Esimerkkinä hän käyttää vieraissa maissa olemista sillä merkitykset sanoille muodostetaan tekemisen kontekstin kautta ottamalla osaa yhteisölliseen elämään. Merleau-Pontyn näkemyksen mukaan ”jokainen kieli kantaa merkityksensä kuuntelijansa mieleen.” (Merleau-Ponty 2009a, 208)

Ruumis on Merleau-Pontylle voima luonnolliseen ilmaisuun sillä se muuttaa tietyn motorisen olemuksen vokaaliseksi ja artikuloi sanan ilmiöksi ja järjestää aiemman asenteen, joka heijastelee menneisyyttä. Näin intentio projektisoituu aktuaaliseksi liikkeeksi. Täytyy siis olla olemassa jonkinlainen kielellinen konsepti tai sisäinen kokemus. (Merleau-Ponty 2009a, 211)

Merleau-Ponty puhuikin ilmaisun kyvystä. Ajatus ei ole sisäinen asia eikä olemassa oleva itsenäisesti maailmasta ja sanoista. Ajatus ja ekspressio ovat yhtäaikaan konstituoituja ja *ruumiimme lainaa itsensä eleelle tavan muodossa*. Puhuttu sana on siis aito ele ja sisältää merkityksen ja tällä tapaa kommunikaatio on mahdollista. Elämme maailmassa, jossa puhe on instituutio ja siksi meillä on usein jo valmiita merkityksiä, jotka nousevat ajatuksista. Tämä ei kuitenkaan vaadi meiltä aitoa ilmaisukykyä. (Merleau-Ponty 2009a, 213)

Merleau-Ponty käyttää kahta esimerkkiä kielen oppimisesta. Toinen esimerkki on aikuisen vieraan kielen oppimisesta. Ensimmäisessä tapauksessa lapsi alkaa lukea vanhempiansa kasvojen ilmeitä ja sävyjä sekä kielen ääntä samoin kuin ruumiin liikkeitä syntymästään lähtien vaikkei ymmärrä sanastoa tai

kielioppia. Hymyn kautta opitaan tunnistamaan äiti sekä tätä kautta ääni ja vastaamaan sekä imitoimaan näitä. Pian nämä käyttäytymiskaavat mahdollistavat kielen liikkeen. Samoin aikuisilla opitaan usein eleiden kautta ymmärtämällä kieltä. Kaikki kielellinen kommunikaatio esiolettaa. Tämä esioletus on sidottu ruumiillisuuteemme. (Gill 1991, 92)

Se mitä ei opita eleiden kautta opitaan *kulttuurisen taustan tuloksena*. Konventiot ovat myöhäisiä tuotoksia historiassa, koska ne olettavat aiempia merkityksiä kommunikaatiosta ja kielestä. (Merleau-Ponty 2009a, 216 - 217) Merleau-Pontyn mukaan tunteet keksitään samalla tapaa kuin sanat. Käytös määrittää merkitykset. (Merleau-Ponty 2009a, 220) Kieli ei ilmaise Merleau-Pontyn mukaan ajatuksia vaan pikemminkin subjektin paikkaa merkitysten maailmassa. Maailmalla hän tarkoittaa tässä yhteydessä mentaalista tai kulttuurista elämää. Tämä lainaa rakenteensa luonnollisesta elämästä. Merkitys sanalle ei ole äänessä vaan ruumiin kautta voidaan muodostaa kaavoja käytökselle ja eleille niin että ruumiin kautta voidaan avautua muille. (Merleau-Ponty 2009a, 225) Kieli ei ole Merleau-Pontylle vain välne vaan se on osa intiimiä olemista ja psyykkinen linkki, joka sitoo meidät maailmaan ja toisiin ihmisiin. (Merleau-Ponty 2009a, 228) Ruumis on se millä osoitetaan ulospäin. Ruumis ei ole objekti ja siksi näkökykyä, liikkuvuutta tai seksuaalisuutta ei voida sitoa ulkoiseen maailmaan ja kausaaliin yhteyksiin. (Merleau-Ponty 2009a, 230 - 231) Teema kausaalisten yhteyksien purkamisesta tulee siis esille ruumista käsiteltäessä niin seksuaalisuuden teemoissa kuin kielellisessä rakenteessakin. Merleau-Ponty pyrkii tulkintani mukaan poistamaan Descartesin mekanistista maailmankuvaa myös käsitellessään ruumista uutena cogitona ja tuomalla esille ettei ihmisyyttä voida pelkistää pelkkiin deterministisiin lakeihin.

Philip Dwyer on tulkinnut Merleau-Pontyn näkemystä suhteessa Wittgensteinin filosofiaan seuraavasti: Merleau-Ponty käyttää ”eksistenssin” käsitettä jonain sellaisena mikä sisältää jo itsessään termin ”ihmisen eksistenssi”. Wittgensteinilla on sama käsitys kielen suhteesta, koska ”kieli on vain ilmiö ihmisen elämässä.”. Tämä on yksi tapa osoittaa sekä Merleau-Pontyn, että Wittgensteinin jakavan samanlaisen käsityksen jossa kieli on yksi ulottuvuus eksistenssistä. Kieli ei ole essentiaa itsessään tai sitä ei voida pelkistää vain erilliseksi osaksi. (Dwyer 1990, 145)

6. Merleau-Pontyn ajan psykologia

Esitän Merleau-Pontyn tiedekäsityksen rakentuvan selkeästi kahdelle erilaiselle tekijälle: ensimmäisenä on koko filosofian rakentuminen kritiikille empiirisiä ja intellektualistisia teorioita eli objektiivista ajattelua kohtaan. Tähän liittyen toinen selkeä tekijä on sekä havainto- että neuropsykologian hyväksikäyttö.

Merleau-Pontya tarkastellessa psykologisesta näkökulmasta on huomioitava aikaperspektiivi. ”*Phenomenology of perception*” julkaistiin vuonna 1945. On huomioitavaa, että Merleau-Pontyn ajan psykologia perustui vielä vahvasti behavioristisiin näkemyksiin, sekä freudilaiseen psykoanalyttiseen teoriaan. Merleau-Pontyn ensimmäinen kirja ”*Structure of behavior*” olikin kritiikkiä behavioristista näkemystä kohtaan. Behaviorismi oli vastakkainen suuntaus Gestalt-hahmopsykologialle ja se nousi selkeänä reaktiona introspektiota kohtaan. Behaviorismi

oli metodologinen liike, joka vastusti introspektion käyttöä ja kannatti näkemystä, jonka mukaan tietoisuutta voitiin mitata objektiivisesti. Toisekseen sen pyrkimys oli osoittaa, että jopa monimutkaisimmat käytösrakenteet voitiin jakaa yksinkertaisimmiksi elementeiksi. (Murray 1983, 258) Behaviorismin äärimmäisin muoto esitti ettei tietoisuutta uniikissa mielessä ole olemassa. (Leahey 1987, 397)

Toinen keskeinen suuntaus psykologiassa oli Freudin psykoanalyysi. Psykoanalyysissa keskeistä oli tiedostamattoman rooli, joka rakentui lapsuuden kokemusten seurauksena. Tiedostamaton sisälsi ihmisen konfliktit ja ensisijaisena lähteenä konflikteille nähtiin seksuaalinen käyttäytyminen. Seksuaalinen energia keskittyi erilaisiin vyöhykkeisiin ruumiissa ja muodosti erilaisia kehitysvaiheita kehityksessä. Oikeanlainen hyväksy nähty käytös edellytti oikeanlaisia onnistuneita kehitysvaiheita. (Murray 1983, 314)

Kognitiivinen psykologia vakiinnutti asemansa vasta toisen maailmansodan jälkeen. Psykologia löi itsensä varsinaisesti läpi vasta 1920-luvulla, jolloin ensimmäisessä aallossa syntyi freudilainen psykoanalyysi. Toinen aalto toi mukanaan behaviorismin. Esimerkiksi Watson näki behaviorismin ”renessanssina psykologiassa”. (Leahey 1987, 350 - 351) Psykologia varsinaisessa muodossaan rakentui vasta 1940-luvun ja 1950-luvun välisenä ajankohtana. Toinen maailmansota sai aikaan sen, että psykologit pystyivät muodostamaan yhdessä sosiaalisen piirin tilanteessa missä vaadittiin nopeaa toimintaa. (Leahey 1987, 354) Huomattavaa on, että kognitiivinen psykologia alkoi 1950-luvulla ja vakiinnutti asemansa kognitiivisenä tieteenä 1970-luvulla. (Leahey 1987, 369) Merleau-Pontyn kritiikki Freudia ja behaviorismia kohtaan on edistyksellistä aikaansa nähden sillä ”*Phenomenology of Perception*” on todella julkaistu jo vuonna 1945. Toisaalta Merleau-Pontyn voidaan ajatella näkevän psykologian laajemmasta

näkökulmasta ja edustavan sellaista näkökulmaa, joka arvioi psykologiaa sen ulkopuolelta ja pyrkii osoittamaan sen kapeakatseisuuden ihmistä käsiteltäessä.

6.1 Psykologia metodina - kritiikki

Baldwin (Baldwin 2004, 9) toteaa Merleau-Pontyn käyttämän metodin, joka sisältää psykologiaa herättäneen keskustelua psykologismiin sortumisesta. Koska Husserlin fenomenologinen metodi oli hyvinkin motivoitunut pitämään itsensä irti psykologismista olisi Baldwinin mukaan ironista jos Merleau-Pontyn filosofia nähtäisiin psykologismiin käännettynä systeeminä. Merleau-Pontyn oman vastauksen mukaan psykologinen ja filosofinen eivät ole toisiaan poissulkevia. Koska ihminen on transsendentaalinen eli antaa merkityksiä tulee ihmisestä samalla psykologinen kuin filosofinenkin. Psykologia ei ole Merleau-Pontylle luonnollinen tiede. Baldwin toteaa kuitenkin, että tämä näkökulma voidaan kyseenalaistaa. Ei ole niinkään selkeää, että havaintokyky voitaisiin ottaa luonnollisena faktana ihmisen maailman ymmärryksen näkökulmasta. Baldwin ei kuitenkaan avaa tätä kriittistä näkökulmaa enempää. (Baldwin 2004, 10) Baldwinin argumentointi jää kuitenkin avoimeksi ja lähinnä osoittaa hänen olevan tietoinen ongelmasta, muttei halua ottaa siihen enempää kantaa.

Barretin näkemyksen mukaan Merleau-Ponty näkee tieteen käsittelevän objekteja ja tietoisuutta objekteina sekä tutkimuksen kohteina. Tämä saa aikaan sen, että oletetaan maailma, joka sijaitsee jo jossain paikassa ja sisältää tietoisuuden. Tällöin esitetään sivuutettavaksi maailma, joka olisi olemassa vain tietoisuuden kautta ja tähän maailmaan olen itse absoluuttisin lähde. Omasta tietoisuudesta tulee fundamentaalisin

asia olemassaololle. Tiede sen sijaan antaa meille abstraktin näkemyksen ja uudenlaista tietoa maailmasta. Merleau-Pontyn näkee Barretin mukaan oman tehtävänsä ensisijaisena muille tieteille. Fenomenologia tutkii kentää, jota tiede ei tutki ja jota tieteen metodeilla ei voida tutkia. Hän käyttää psykologista materiaalia tutkimuksessaan, koska olemme geneettisesti kiinni havainnossa ja ajassa ja paikassa sekä itsemme että muidenkin kanssa ja tämä on erottamatonta psykologiasta. Merleau-Ponty myöntää tarvitsevansa psykologiaa tutkimuksiinsa, mutta kieltää näiden tutkimuksien olevan psykologisia. Yksi tapa ymmärtää Merleau-Pontya on Barretin mukaan todeta, että tiede yrittää olla objektiivinen kun taas hänen tutkimuksensa keskittyy subjektiivisuuteen ja intersubjektiivisuuteen. (Barrett 1987, 126 – 127)

Barrett ajattelee Merleau-Pontyn tuovan esille ettei havainnolla suinkaan ole monopolia totuuden etsinnässä. Hän esittää kolme eri näkökulmaa suhtautua havainnon rooliin selittämässä Merleau-Pontyn filosofiaa. Ensimmäinen on osoittaa, että jokaisella tasolla tietoisuudessa meillä on pääsy objektiin havainnon kautta. Toisen näkemys mukaan kompleksisemmat muodot havaintoa tekevät havaintokokemuksesta determinoidumpaa ja tarkempaa. Kolmannen näkemyksen mukaan tiede ei anna meille täyttä selitystä ihmisen olemisesta. Vaikka kaikki tietoisuus on kuitenkin johdettu havaintotietoisuudesta on eri asia väittää koko kokemusta havainnoksi. Barretin mielestä on vaativa väite että kaikki havainto ja ruumiillinen käytös sisältyisi tietoisuuteen. Teesi löystyy hieman jos tietoisuus nähdään havaintona. Barrett näkeekin, ettei myöskään Merleau-Pontyn näkemys ratkaise ongelmaa minkä Descartesin näkemys jättää mielen ja ruumiin suhteiden vuorovaikutukseen, koska Merleau-Pontyn näkökulma ei ole metafyyminen. Ongelmana hän näkee juuri Merleau-Pontyn metodin ja Barretin mukaan metafyyysisiä ongelmia ei ratkaista empiriisillä havainnoilla ja

fenomenologialla. (Barrett 1987, 138 - 139) Täysin ongelmaton Merleau-Pontyn lähestymistapa ei ole. Merleau-Pontyn oma suhtautuminen filosofiaan kuitenkin selventää hänen lähtökohtiaan.

Moran ja Mooney (Moran 2004, 450) viittavat teoksessaan keskusteluun Merleau-Pontyn kanssa missä hänen filosofiaansa syytetään pikemminkin romaaniksi. Romaaniksi, jossa ideoita ilmaistaan filosofian sijaan pikemminkin kirjallisuuden kuin maalaustaiteen kautta. Tähän syytökseen Merleau-Ponty vastaa kyseen olevan täysin siitä millaisesta näkökulmasta haastattelija haluaa asian ilmaista. Kyse on Merleau-Pontyn mukaan palaamisesta lopulta aina samaan ongelmaan siitä miten jotain universaalia voidaan lopulta tavoittaa. Merleau-Pontyn mukaan ongelma on aina ollut olemassa filosofiassa vaikka sitä ei ole koskaan ilmennetty samalla tapaa kuin nyt sillä kartesiolaiseen maailmankuvaan on luotettu liikaa. (Moran and Mooney 2002, 449 - 450) Merleau-Pontyn mukaan esimerkiksi matematiikka ei ole niin absoluuttia kuin se väittää olevansa ja sekin on sidottu historiaan. Havaintokyky on fundamentaalinen perusta mitä ei hänen mukaansa vain voida jättää huomiotta. (Moran and Mooney 2002, 452)

Merleau-Pontyn filosofiaa on viime vuosina syytetty myös siitä, että ne käsitteet, jotka perustuvat psykologiaan ovat osittain vanhentuneita. Esimerkiksi bodyskeeman käsite on psykologiassa muuttunut ajan myötä. Se onko psykologian käyttö tässä mielessä perusteltua filosofisen tutkimuksen metodina riippuu näkökulmasta.

Merleau-Pontyille ihmisen, subjektin ja maailman välisiä suhteita tutkiva filosofia on väistämättä monimielistä ja käsitteiltään täsmentymätöntä. Tämä johtuu siitä, että

tutkittavat ilmiöt itsessään ovat vaihtuvia ja täsmentymättömiä. Käsitteellisyys on Merleau-Pontyn mukaan juuri syy umpikujiiin filosofiassa. Hänen filosofiansa avaa uudenlaisia näköaloja. (Pasanen 1993, 95) Tässä mielessä voidaan ajatella, että psykologian käyttö on perusteltua niin, että sen ei oletetakaan tarjoavan mitään absoluuttista totuutta vaan toimivan nimenomaan metodina ja väylänä kohti laajempaa teoriaa.

Esimerkiksi kokemuksen tutkimuksen psykologiassa on käytetty fenomenologista metodia. Empirisyys tarkoittaa fenomenologisessa metodissa tutkimukseen osallistuvien sisäistä suhdetodellisuutta. Fenomenologiassa kokonaiskäsityksen luominen ihmisestä ei ole kuitenkaan ensisijaista Jos maailma jätetään sisällöllisesti tutkimatta ja tutkitaan vain pelkkää sisäistä suhdetodellisuutta kuva ihmisestä jää vajaaksi. (Perttula 2005, 135) Käsitykseni mukaan Merleau-Pontyn filosofia tarjoaa monimuotoiset perusteet niin filosofisena näkökulmana kuin yksilöön keskittyvänä teoreettisena viitekehyksenäkin sillä se sitoo sekä kokijan että maailman yhteen eri tavalla kuin mitä kokemuksen fenomenologisessa tutkimuksessa on aiemmin ajateltu. Merleau-Pontylle sisäinen suhdetodellisuus ja maailma ovat kuitenkin yhtä kuten seksuaalisuutta käsittelevä kappale pyrkii todistamaan.

7. Thomas Kuhnin ja Merleau-Pontyn näkemysten vertailua

Merleau-Ponty tiedekäsitys on sidoksissa omaan aikaansa. ”*Phénoménologie de la perception*” ilmestyi 1945 ja ”*Causeries 1948*” vuonna 1948. Tuolloin vielä tieteenfilosofinen keskustelu ei ollut kehittynyt yhtä pitkälle mitä se nykypäivänä on.

Thomas Kuhnin teoria tieteen paradigmoista tiedettä ohjaavina tekijöinä on luonut pohjan nykyiselle tieteenfilosofiselle näkemykselle. Kuhnin teos ”*The Structure of Scientific Revolutions*” ilmestyi vasta vuonna 1962. Merleau-Ponty kuoli kuitenkin jo vuotta aiemmin 1961. Pyrkimykseni on osoittaa Kuhnin käyttämä metodin olevan itseasiassa hyvin lähellä Merleau-Pontyn tieteellistä metodologiaa. Tätä kautta haluan tuoda esille Merleau-Pontyn käsityksen olleen edellä aikaansa. On kaksi tapaa lähestyä Kuhnin teoriaa suhteessa Merleau-Pontyn filosofiaan. Toinen on esittää Merleau-Pontyn filosofian olevan itseasiassa yritys muodostaa uudenlainen paradigma fenomenologisen suhtautumisen kautta luomalla radikaalisti uusi näkemys olemisen tavasta. Toinen tapa on käydä läpi niitä yhtenäisiä piirteitä ja kritiikin kohteita, joita sekä Kuhn että Merleau-Ponty jakavat teoksissaan.

Thomas S. Kuhn julkaisi vuonna 1962 teoksensa ”*The Structure of Scientific Revolutions*”, missä hän esittää tieteen muodostuvan paradigmojen kautta ja uudistuvan vallankumousten kautta. Tieteellinen tieto ei ole vain kumulatiivisesti kasaantunutta. Tieteellä Kuhn tarkoittaa normaalitiedettä. Teos alkaa käsittelyllä siitä miten normaalitiede muodostuu ja mikä on sen luonne. Tämän jälkeen hän esittelee paradigmojen käsitteen, anomaliat sekä tieteellisten löydösten muotoutumisen. Kuhnin käsityksen mukaan tieteelliset teoriat joutuvat kuitenkin olennaisesti kriisiin ja tieteelliset vallankumoukset ovat välttämättömiä. Vallankumouksilla hän tarkoittaa maailmankuvan muutoksia, jotka ovat oikeastaan näkymättömiä. Kuhn käsittelee myös vallankumouksen synnyttämää edistystä ja tieteen roolia edistyvässä. (Kuhn 1994)

Kuhnin mukaan tieteen kehityksestä kiinnostuneella historioitsijalla on kaksi tehtävää. Ensimmäinen on määrittää kuka löysi tai keksi tieteelliset faktat, lait, teoriat sekä

määrittää koska tämä tapahtui. Toisen tehtävänä on selvittää virheiden, myyttien ja taikauskon kasaumat sillä nämä virheellisen uskomukset ovat hidastaneet modernin tieteellisen oppikirjan sisältämien osien nopeampaa keräämistä. (Kuhn 1994, 16)

Oppikirjojen merkitys on Kuhnin mukaan olennaista koska maallikon ja tieteenharjoittajan ero näkemyksissä perustuu usein nimenomaan oppikirjoista opittuun tiedekäsitykseen. Hänen mukaansa kasvava oppikirjojen käyttö liittyy poikkeuksetta tieteenalan ensimmäisen paradigman muotoutumiseen. (Kuhn 1994, 146 - 147)

Oppikirjoissa esitetään jo hyväksytyjä teorioita ja niiden sovelluksia, joita verrataan esimerkkeinä käytettyihin havaintoihin ja kokeisiin. (Kuhn 1994, 23) Näihin kahteen historioitsijan esittämään kysymykseen on kuitenkin vaikea vastata, koska vanhentuneet teorit eivät ole epätieteellisiä vain hylätyksi tulemisensa takia. (Kuhn 1994, 16)

Tiedemiehet käyttävät opiskelussa ja sitä seuranneessa kirjallisuuden lukemisessa hankkimiaan malleja niin ettei niitä usein täsmällisesti edes tunneta. Tiedemiesten tutkimusperinne ei viittaa taustalla olevien sääntöjen ja oletusten joukkoon vaikka ne voitaisiin paljastaa juuri historiallisella tai filosofisella tutkimuksella. (Kuhn 1994, 58 - 59)

Tiedemiesten näkemykset perustuvat siis Kuhnin käsityksen mukaan usein tiedeyhteisön jakamaan konsensukseen mitä ei kyseenalaisteta.

Olennaista Kuhnin näkemyksen mukaan on ettei tiedettä selitetä pelkällä metodologian toimivuudella. Tulokset perustuvat aikaisempiin kokemuksiin, satunnaisiin tuloksiin ja yksilöllisiin ajatuksiin. Kuhnin mukaan kypsissä tieteissä on kyse uskomusryhmistä ja kysymysten vastaukset liittyvät tiukasti ammattiin valmistamaan koulutukseen. Lopulta tutkimus on yritys pakottaa luonto ammatillisen koulutuksen luomiin käsitteellisiin lokeroihin. Kuhnin mukaan tässä vaikuttaa mielivaltaisuus ja sillä onkin tärkeä merkitys tieteellisessä kehityksessä. (Kuhn 1994, 18 - 19) Tätä mielivaltaisuutta Kuhn perustelee

esimerkiksi havainnon muutoksen esimerkeillä. Hän tuo muunmuassa esille tilanteen, jossa koehenkilölle annetaan linssit joilla hän havaitsee maailman täysin ylösalaisin. Aluksi havaintokoneisto reagoi kriisillä. Oppimisen kautta henkilö kuitenkin tottuu ja asiat nähdään lopulta sellaisina kuin ne olivat ilman laseja. Tästä Kuhn käyttää termiä vallankumouksellinen näkökyvyn muutos. (Kuhn 1994, 123) Kuhn pyrkii tällä todistamaan osan havainnostamme perustuvan oletukseen, jossa maailma on tietynlainen ja tiedon kautta siis omaksuttavissa. Voidaan kuitenkin ajatella, että oppikirjoista hyväksytyt tiedot on samanlaista lasien takaa nähtyä tietoa kuin esimerkissä. Merleau-Ponty tuo esille saman havaintopsykologian kritiikillään, jossa hän esittelee optisia lakeja määrittämässä havaintoa. ”*Phenomenology of Perception*”- teoksen kappaleessa ”*The sensation as a unit of experience*” (Merleau-Ponty 2009a, 3 – 14) Merleau-Ponty tuo esille havaintoon liittyviä optisia illuusioita yrittäen niiden kautta todistaa empiriisten havaintojen kyvyttömyyttä täyttää kokemuksen koko määritelmää. Havaintopsykologiasta Kuhn käyttää esimerkkiä laseista, joilla havaintokykyä voidaan huijata. Havaintokyvyssäkin on ulkoinen standardi, jona suhteen näkökulman siirtymä voidaan demonstroida. (Kuhn 1994, 125) Samalla tapaa Merleau-Ponty kirjoittaa havaintopsykologisista argumenteista, jotka perustuvat nimenomaan ennakkoletuksille ja johonkin mitä jo valmiiksi odotetaan näkyvän. Merleau-Ponty käyttää esimerkkinä optisia illuusioita osoittamassa havainnon rakentumista. Meidän tulisi hyväksyä havaintoskeemat muuttuvina determinoimattomina kohteina. Se mitä nähdään on jo valmiiksi esioletettu tietynlaiseksi kokemukseksi. Merleau-Pontyn mukaan aistimuksesta kausaalisin termein puhuttuna törmätään erilaisiin vaikeuksiin. Hahmopsykologia osoittaa havainnon olevan rakentunut tietyn kaavan mukaan. Tämän takia Merleau-Pontyn mukaan tiede esittää vain subjektiivista näkemystä, jossa se pakotetaan kategorioihin mitkä ovat järkeviä vain tieteen omassa maailmassa. Kuitenkin

oikea havainto on jotain sellaista missä syitä ei anneta etukäteen. Jos havainto otetaan itsestään selvänä syyllistytään tiettyyn mentaaliseen sokeuteen. (Merleau-Ponty 2009a, 9, 11, 12, 20, 29)

Kuhnin mukaan Descartesin esille tuoma paradigma ja sen kanssa samaan aikaan kehitetty Newtonin dynamiikka on toiminut hyvin sekä tieteessä että filosofiassa. Newtonin dynamiikka, joka voidaan ymmärtää myös paradigmana, on johtanut hedelmälliseen näkemykseen jota ei olisi ehkä muulla tavoin saavutettu. Paradigman synnyttyä sen rakennetta ja toimintaa tutkiva tulkinta on toiminnalle keskeistä. (Kuhn 1994, 131 - 133) Kuhn ajattelee että olisi mahdollista kehittää joskus puhdas observaatiokieli. Descartesin teorian jälkeen tämä toive riippuu edelleen täysin havaintojen ja mielen teoriasta. Nykyisen observaatiokielen puutteellisuus voidaan ymmärtää psykologian ja havaintopsykologian kautta. Esimerkiksi paljon käytetty anka-jänis skeema on tästä hyvä esimerkki. Kyse on kuvasta, josta ihminen voi vaihtoehtoisesti hahmottaa joko ankan tai jäniksen. Hahmotus on täysin riippuvainen siitä kuinka katsotaan ja kuka katsoo. Toinen esimerkki observaatiokielen olemassa olosta on, että tiedemiehellä tai filosofilla, joka tutkii havaintoja tai verkkokalvolle ilmestyviä kuvia täytyy olla jo valmiiksi jokin ennakkokäsitys näistä kuvista. Näin tapahtuu esimerkiksi heilurin liikettä tutkittaessa. Tiedemiehen tulee pystyä tunnistamaan sekä heiluri että sen liike jo ennakolta. Kyseessä on siis jo valmiiksi lähtökohtainen oletaminen siitä, että heiluri on olemassa ja että sillä on tietty liike mistä observaatiokielen kautta voidaan keskustella. (Kuhn 1994, 137 – 139) Samalla tapaa Merleau-Pontyn mukaan havainnossa on kyse tottumuksesta ja jonkun jo valmiiksi oletetun etsinnästä Tätä Merleau-Ponty tarkoittaa todetessaan havainnon perustuvan pitkään pidetylle ennakko-oletukselle. (Merleau-Ponty 2009a, 5 - 6) Havainnot nähdään

muistin kautta ja jokin nykyisessä havainnossa kertoo, että käsitellään jo valmiiksi tuttuja objekteja. Asioille on olemassa siis jo valmis tunnistus minkä mukaan ne nähdään. Esimerkiksi lukemisessa tämä tietty tottumukseen perustuva lukumalli nousee hyvin esille. Merleau-Ponty käyttää esimerkkinä sanan 'deduction' rakennetta, joka vastaa hyvin ulkoisesti sanan 'destruction' rakennetta. Virheellisen tulkinnan ja lukutavan tapahtuminen on siis totumuksen takia hyvin todennäköinen. Tästä syystä havaintokyky on usein illuusioon perustuvaa sillä se perustaa osan tiedostaan muistin varaan. (Merleau-Ponty 2009a, 23 – 24)

”Normaalitiede, toiminta johon useimmat tiedemiehet käyttävät väistämättä likimain kaiken aikansa, sisältää oletuksen, että tiedeyhteisö tietää millainen maailma on.” (Kuhn 1994, 19) Normaalitiede tukahduttaa usein perusteisiin liittyviä uusia asioita sillä uudet asiat ovat selkeästi perussitoumuksen vastaisia, mutta toisinaan kohdataan jotain mitä ei voida sivuuttaa. Tällöin aloitetaan tieteen poikkeustilan tutkimukset ja näitä tutkimuksia voidaan siis kutsua vallakumouksiksi. Normaalitiede siis määrittää millaisia osia maailmankaikkeus sisältää ja siis myös ne mitä se ei sisällä. (Kuhn 1994, 19 - 21) Viittaan tässä uudelleen Merleau-Pontyn käsitykseen empirismin roolista, jonka olen tuonut esille kappaleessa Merleau-Pontyn tiedekäsityksestä. Merleau-Ponty syyttää tiedekäsityksessään tieteentekijöitä dogmatismiin sortumisesta. Merleau-Ponty kritisoi nimenomaan näkemystä, jossa tieteen oletetaan olevan muuttumatonta. Havaintokykyä ei Merleau-Pontyn mukaan voida johtaa tietyistä laeista, jotka määrittelevät maailmankaikkeutta. Tiedemiehet eivät Merleau-Pontyn mukaan onneksi enää edes väitä että ne pääsisivät käsiksi objektiin itseensä. Merleau-Ponty tuokin esille, että jokainen on havainto on tiukasti linkitetty havaitsijan paikkaan ja sitä ei voida irroittaa tietystä situaatiosta. Se mitä vastaan Merleau-Ponty haluaa tapella on dogmatismi

tieteessä. (Merleau-Ponty 2009b, 35 – 36)

Kuhn esittelee paradigman käsitteen määrittämässä tieteen kehitystä. Voimassa olevaa paradigmaa pidetään yleensä merkittävänä saavutuksena ja siksi sen on mahdollista saada pysyvä kannattajajoukko. Jotta tieteellä olisi jotain ongelmia selvitettävänä sen täytyy olla myös avointa. Kun tieteentekijöillä on yhteiset paradigmat sitoutuvat he samoihin tieteenharjoittamisen sääntöihin. Normaalitieteen jatkumiseen vaikuttavat tiettyyn tutkimusperinteeseen sitoutuminen sekä sen tuottama konsensus tutkijoiden keskuudessa. Esimerkkinä tieteen kehityksestä Kuhn käyttääkin fysiikan kehitystä. Myöskään luonnonhistoriaa ei voida tulkita ilman jonkinlaista siihen liittyvää uskomusjärjestelmää. (Kuhn 1994, 23- 28) Paradigmat muodostuvat koulukuntien muotoutumisen kautta. (Kuhn 1994, 30) Paradigmoja syntyy ja ne ovat uusia ja jäykempiä. Ne, jotka eivät halua tai pysty mukauttamaan tieteellistä työtään sen mukaiseksi työskentelevät erityksissä tai liittyvät toisenlaiseen ryhmään. Kuhn toteaa historiallisesti tällaisten henkilöiden pysyneen usein filosofian laitoksissa, joista monet uudet erikoistieteen ovat sittemmin syntyneet. (Kuhn 1994, 32) Merleau-Ponty on filosofi, jolla on omanlaisensa uusi näkemys siitä mitä hän haluaa tuoda esille. Psykologian hän näkee sortuvan objektisoidun deduktiivisen maailmankuvan sisälle ja pyrkii omalla psykologisella selittämisellään luomaan kokonaisvaltaisempaa näkemystä, joka lähtee tämän maailmankuvan ulkopuolelta. Tulkintani mukaan Merleau-Pontyn pyrkimys on kritisoida oman aikansa maailmankuvaa ja yrittää saada aikaan uudenlaisia näkökulmia.

Paradigmat saavuttavat asemansa menestyessään kilpailijoitaan paremmin ratkaisujen löytämisessä niihin ongelmiin, jotka ovat tietyssä tiedeyhteisössä muodostuneet

keskeisiksi. Kuhnin mukaan tieteentekijät suorittavat jatkuvaa siivoustyötä teorioidensa ympäriltä ja raivaavat ”epäolennaisia” seikkoja sivuun ja siten muodostuu normaalitiede. Toiminta näyttää olevan hänen mukaansa yritys pakottaa luonto paradigman antamaan ennalta rakennettuun lokeroon. (Kuhn 1994, 36 - 37) Todellisuudessa tieteellä ei ole kovinkaan monia alueita jossa sitä voitaisiin verrata suoraan luontoon. (Kuhn 1994, 39) Kuhn puhuu paradigman artikulointiin liittyvistä ongelmista, joissa ongelmat liittyvät usein nimenomaan kokeelliseen työhön ja toteaa työn luokittamisen empiiriseksi olevan mielivaltaista. (Kuhn 1994, 46) Samalla tapaa Merleau-Ponty viittaa empirismin ongelman olevan sen tapa piilottaa meiltä ”kulttuurinen maailma” ja ”ihmismaailma”. Tämän takia se on Merleau-Pontyn mukaan ”mentaalista hulluutta”. (Merleau-Ponty 2009a, 26 - 27)

Tiede kiehtoo ihmisiä, koska tieteentekijöillä on haluja olla hyödyllisiä ja tutkia uusia jännittäviä alueita sekä tarve löytää järjestystä ja vakiinnuttaa tietoa. Tieteellinen toiminta kokonaisuutena osoittautuu ajoittain hyödylliseksi ja avaa siitä uusia näkemyksiä. Kuhn toteaa ”normaalitieteen ongelmaan keskittyneen yksilön tuskin koskaan tekevän ainuttakaan näistä asioista.” (Kuhn 1994, 50 - 51) Normaalitieteessä on aina sääntöjä, jotka ovat tieteellisiä ja nämä rajaavat ratkaisuja. Esimerkkinä hän ottaa Descartesin tutkimukset, jotka otettiin metafyyysisinä ja metodologisina. Metafyyminen taso kertoi tiedemiehille millaisia asioita maailmankaikkeudessa on ja mitä siellä ei ole. Metodologinen taso kertoi millaisia lait ja perusedellytykset viime kädessä ovat. Fysiikan tutkijat siis olettivat maailmankaikkeuden koostuvan mikroskooppisista hiukkasista ja kaikkien luonnonlakien olevan selitettävissä näin. Tämän verkoston kautta syntyivät säännöt ja Kuhn olettaa, että säännöt syntyvät paradigmoista, mutta paradigmalla ei tarkoiteta pelkkiä näkyviä sääntöjä. (Kuhn 1994,

52-55) Paradigmojen erot tulevat koulutuksen kautta oppikirjoista ja koulutuksesta riippuen erilaisia asioita kuvataan teoreettisesti eri tavoilla. (Kuhn 1994, 58 - 63) Merleau-Pontylla sekä Kuhnilla on molemmilla olennaisena osana Descartesin luoman maailmankuvan kritisoiminen. Descartesin maailmankuvassa selitysvoima oletetaan loputtomana. Merleau-Ponty kritisoi vielä Descartesin maailmankuvan saavan aikaan ihmisen näkemisen koneena.

Kuhnin mukaan normaalitiede on äärimmäisen kumulatiivista. Tavoitteessaan eli tieteellisen tiedon laajuuden ja eksplisiittisyyden suhteen se on hyvin menestyksekkäs, mutta normaalitiede ei löydä uusia faktoja tai teorioita menestyessään. Uudet löydökset lähtevät liikkelle anomalian tunnistamisesta eli sen havaitsemisesta, että normaalitieteen luonnossa rikotaan niitä odotuksia mitä paradigmat hallitsevat. Uudenlaisen faktan omaksuminen edellyttää enemmän kuin kumulatiivisuutta ja uusi fakta ei ole tieteellinen ennenkuin tiedemies on oppinut näkemään luonnon eri tavoin. (Kuhn 1994, 65) Merleau-Pontyn pyrkimys on fenomenologiallaan saada aikaan uudenlainen näkemisen tapa, jota hän kutsuu fenomenaaliseksi maailmaksi. Merleau-Ponty toteaa olevan naurettavaa väittää luonnon olevan ensisijainen lähde havainnoillemme. Fenomenologinen asenne on väylä löytää uudelleen olemisen muoto, jota ei sekoiteta tieteelliseen objektiin. (Merleau-Ponty 2009a, 28 - 29)

Kuhnin mukaan poikkeustilanteissa ajaudutaan kriisiin ja uusien teorioiden toteutumista edeltää korostuneen ammatillisen epävarmuuden kausi. Esimerkiksi Kopernikuksen vallankumouksen kohdalla aiempi tähtitiede alkoi olla liian monimutkaista vanhassa muodossaan eikä kyennyt enää selittämään asioita yhtä yksinkertaisesti kuin Kopernikuksen teoria. (Kuhn 1994, 80) Uusi teoria muotoutuu Kuhnin mukaan vasta

kun normaali ongelmanratkaisuun perustuva toiminta epäonnistuu korostetusti. (Kuhn 1994, 86) Kuhnin mukaan kriisit ovat uusien teorioiden muotoutumien välttämättömiä edellytyksiä. Tiedemiehet eivät kiellä anomalioita kohdatessaan paradigmaa siitäkin huolimatta vaikka he lakkaisivat uskomasta siihen. Arviointitapahtuma perustuu aina laajempaan asiaan kuin hyväksytyn teorian ja maailman vertaamiseen. Yhden paradigman hylkäämispäätös on aina samanaikaisesti päätös hyväksyä jokin toinen paradigma, jossa niitä verrataan sekä luontoon, että toisiinsa. (Kuhn 1994, 89) Siirtymä kriisiin ja poikkeustilan tieteeseen lähtee liikkeelle kun anomalia alkaa näyttää pelkkää normaalitieteen ongelmaa laajemmalla. Anomalia saa tällöin enemmän huomiota tutkimusongelmana. Siirtymä paradigmasta toiseen onkin Kuhnin mukaan kaukana kumulatiivisesta prosessista, koska se on perusteista lähtevää uudelleen rakentumista. Uusi perinne muotoutuu vasta kun nähdään edellisen menevän täysin harhaan. Usein uusi paradigma muotoutuukin sikiövaiheessa ennenkuin kriisi on kehittynyt pitkälle. (Kuhn 1994, 94 - 98)

Kuhn vertaa keskenään tieteellisiä ja poliittisia vallankumouksia ja toteaa niiden kummankin jakavan keskenään samoja peruselementtejä. Kumpikin lähtee siitä, että ollaan tyytymättömiä johonkin. Poliittiset vallankumoukset pyrkivät muuttamaan poliittisia instituutioita sellaisin tavoin, jotka instituutiot itse kieltävät. Alussa kriisi heikentääkin instituutioiden asemaa ja turvaututaan johonkin uudelleenrakentamisen ehdotukseen. Korkein standardi uudelle ehdotukselle on yhteisön olennaisen osan hyväksyntä koskien sitä. Tiedon loogisella rakenteella ei ole tekemistä valittujen syiden kanssa. (Kuhn 1994, 104 - 107)

Vallankumoukset ovat Kuhnin mukaan lähes näkymättömiä. Tieteellinen toiminta

järjestelmällisesti naamioi tieteellisten vallankumousten olemassaolon ja merkityksen. Uusi paradigma syntyy aina ensin yhden tai muutaman yksilön mielessä, jotka oppivat näkemään tieteen ja maailman uudella tavalla ja se tapa on erilainen mitä muilla ammattikunnan edustajilla. Heidän huomionsa on poikkeuksetta suuntautunut intensiivisesti kriisin aiheuttavaan ongelmaan ja usein he ovat Kuhnin mukaan niin nuoria tai niin uusia alalla etteivät ole sitoutuneet yhtä voimakkaasti vanhan paradigman määrittelemään maailmankuvaan tai sääntöihin. Karl Popper on puhunut tieteen falsifioinnista teemana, eli tieteen tulisi ensisijaisesti lähteä väriä olettamusten karsimisesta sen sijaan, että yritettäisiin todistaa niitä oikeiksi. (Kuhn 1994, 146, 154 - 156) Näitä väriä oletuksia Merleau-Ponty pyrkii mielestäni systemaattisesti karsimaan osoittamalla niiden heikkoudet metodinsa kautta.

Kuhnin mukaan normaalitiede eroaa esimerkiksi taiteesta, politiikan teoriasta ja filosofiasta. Tieteellinen edistys ei poikkea olemukseltaan muiden alojen edistyksestä, mutta normaalitieteen edistys on helpompi nähdä. (Kuhn 1994, 170 - 173) Ongelmana Kuhn näkee, että oppikirjat on rakennettu jo valmiille maailmankuvalle alkuperäisteosten sijaan ja jaamme paradigmojen esittämän tiedon tästä syystä totuuksina. Se on tehokas menetelmä, mutta kapea ja jäykkä. (Kuhn 1994, 175) Merleau-Ponty jakaa saman käsityksen siitä, että moderni taide ja filosofia ovat saavuttaneet havaintokyvyn ja maailman siten kun me maailman havaitsemme. Merleau-Pontyn käsitys on, että tieteen täytyy tunnustaa selitysvoimansa kapeakatseisuus ja heikkous. (Merleau-Ponty 2009b, 34 - 35)

Merleau-Pontyn teoriaa voidaan Kuhnin käsityksen kautta tulkita niin, että Merleau-Pontyille fenomenologia on uusi paradigma. Tulkintani on, että se on teoriana jotain

mikä eroaa oleellisesti vanhasta tiedekäsityksestä, mutta pystyy sulkemaan vanhan tiedekäsityksen sisäänsä osana eksistentiaalista olemista pelkistymättä pelkkään tieteelliseen olemiseen. Tavoitteenani verratessani Kuhnia ja Merleau-Pontya ei ole ollut suorittaa tiukkaa vertailevaa tutkimusta vaan lähinnä tuoda esille lukijalle itselleen tiettyjä samankaltaisuuksia ja osoittaa teorioiden ainakin pintapuolisesti sisältävän samoja ajatuksia metodologioiltaan. Tavoitteena ei ole eksplisiittinen tarkastelu teorioiden välillä vaan tiettyjen näkökulmien yhtenäisyyksien tarkasteleminen ja pyrkimys kritisoida tiedeyhteisön toimintaa ja tieteen kykyä selittää nimenomaan inhimillistä olemista. Toisaalta Merleau-Pontyn voidaan nähdä tuovan esille uudenlaista paradigmaa filosofian sisälle tieteenä ehdottamalla, että filosofian tulisi huomioida enemmän inhimillistä olemista ja nimenomaan ihmisen kulttuurista rakentumista. Merleau-Pontyn vahvasti esseistinen kirjoitustapa sekä taiteen, kielen sekä ihmisten välisten suhteiden sekä tilanteiden korostaminen filosofiassa tukee tätä ajattelumallia. Hänen pyrkimyksensä ei kuitenkaan tunnu olevan kieltää tieteellisiä paradigmoja tai kieltää analyyttistä filosofiaa vaan kritisoida sitä ja tuoda esille näkökulmaa missä inhimillisen olemisen ja ennenkaikkea sattuman mahdollisuus on olemassa. Toisaalta Merleau-Pontyn voidaan tulkita esittävän uudenlaista paradigmaa oman aikansa psykologialle korostamalla ihmisen omia henkisiä ominaisuuksia ja kritisoimalla vahvasti havaintopsykologian kautta niin behavioristia kuin psykoanalyttisiä näkemyksiäkin. Samaan aikaan psykologiassa itseasiassa tapahtuikin Merleau-Pontyn esittämä paradigmanvaihdos siirryttäessä kognitiivisen psykologian hyödyntämiseen. Toisaalta nykyajan keskustelussa puhutaan geeniteknologiasta ja kognitiotieteisiin siirtymisestä osana monitieteellistä näkökulmaa. Tulkintani on, ettei Merleau-Pontyn halu tuoda esille inhimillisiä piirteitä kritisoimalla biologisia ja käyttäytymistieteisiin perustuvia malleja ole tästä syystä vanhentunut näkökulmana vaan ehkä vielä

enemminkin ajankohtainen mitä se oli omana aikanaan. Tulkintani mukaan kyse on pikemminkin humanistisen elämänsenteen ilmentämisestä kritiikin kautta. Toisaalta mikäli Kuhn on oikeassa paradigman vallankumouksen tulisi olla radikaali ja nykyisen mallin tulisi ajautua vahvaan kriisiin, jotta murros tapahtuisi. Käytännössä monitieteellisyys voi olla ratkaisu tällaiseen kriisin syntymiseen ja varmasti tuottaisi uudenlaista tutkimustulosta. Kuhnin mukaan kriisit ovat kuitenkin myös näkymättömiä ja vanhasta luovutaan vasta kun se ymmärretään täysin toimimattomaksi.

Merleau-Pontyn voidaan tulkintani mukaan nähdä tarjoavan viitekehyksen tieteelliselle objektiiviselle tutkimukselle. Merleau-Pontyn filosofia tarjoaa myös lähtökohdan yksilön ymmärtämiselle eksistentiaalisena näkemyksenä. Merleau-Pontyn ajattelu on näkynyt suomalaisessa tutkimuksessa nimenomaan yksilöä korostavissa näkemyksissä. Yksilön näkökulmasta sovellettuja tutkimuskohteita ovat olleet ainakin liikunnanfilosofia sekä kasvatustieteelliset näkemykset, joissa yksilön näkökulma on huomioitu tilanteen käsitteen huomioimisella ja intersubjektiivisuuden esiintuomisella.

Suomalaisessa tutkimuksessa Merleau-Pontyn teoreettista pohjaa kasvatustieteeseen on tuonut Veli-Matti Värrö. Jaana Parviainen on puolestaan tutkinut fenomenologian ymmärtämistä liikkeen tutkimuksessa ja erityisesti tanssintutkimuksessa ja Timo Klemola on vastaavasti keskittynyt liikunnanfilosofiseen tutkimukseen. Sara Heinämaa on tuonut esille Merleau-Pontyn merkitystä koskien sukupuolikysymystä. Merleau-Pontya on siis käytetty yksilöä korostavassa filosofiassa teoreettisena pohjana.

Merleau-Pontyn filosofia tarjoaa uudenlaisen selitysmallin, joka poikkeaa

aikaisemmasta. Työni tarkoitus on ollut tuoda esille Merleau-Pontyn metodia ja käsitystä filosofiasta. En kuitenkaan ole syventynyt sen tarkemmin Merleau-Pontyn käsityksiin esimerkiksi ajasta, tilasta ja ihmisten välisistä suhteista mitä hän käsittelee ”*Phenomenology of Perception*” -teoksessaan laajasti. Työni tarkoitus on ollut tuoda esille niitä perusteita, joille Merleau-Ponty filosofiansa asettaa. Olen pyrkinyt työssäni olemaan mahdollisimman objektiivinen jättäen lukijalle mahdollisuuden luoda omaa kuvaansa tulkintojen pohjalta ja varonut liian subjektiivista näkemystä.

Olen pyrkinyt työssäni tuomaan esille Merleau-Pontyn suhteuttamista fenomenologiseen perinteeseen ja tulkintaa Merleau-Pontysta fenomenologina. Toisaalta paradigman myötä ja erityisesti seksuaalisuutta käsittelevän kappaleen myötä tulkitsen Merleau-Pontyn pyrkimyksenä olleen luoda pohjaa nimenomaan oman aikansa psykologialle uudenlaisena tieteenä. Toisaalta havaintopsykologian käyttö ja Freudin kritisointi seksuaalisuuden teeman yhteydessä voidaan tulkintani mukaan nähdä filosofisena pyrkimyksenä luoda psykologialle kestävämpi ja eksistentiaalisempi perusta. Tulkitsen Merleau-Pontyn olevan ruumiillisuuden mukaan tuomisen takia myös pikemminkin eksistentiaalisti. Tulkintani mukaan Merleau-Pontyn pyrkimyksenä on siis ”*Phenomenology of Perception*” - teoksessa tuoda esille holistinen ihmiskuva, mutta filosofisten perusteluiden kautta. Merleau-Pontyn filosofiaa onkin käytetty teoreettisena pohjana kognitiotieteille.

Lopulta se miten hyväksyttäväksi Merleau-Pontyn filosofian ymmärtäminen jää lukijalle sen varaan minkälaisena filosofia halutaan käsittää. Kysymys siitä mitä filosofia on, on yhtä vanha ongelma kuin filosofia itsessään. Merleau-Pontyn käsitys filosofiasta tarjoaa lukijalleen yhdenlaisen vaihtoehdon miten maailmaa voidaan jäsentää sekä teoreettisen selitysmallin siitä mitä filosofian tulisi Merleau-Pontyn

mukaan olla. Merleau-Pontyn suurin anti on nimenomaan käytännönläheisyydessä ja tavassa tuoda filosofia lähelle ihmistä ihmisen koko eksistenssissä.

Lähteet

Bannan John F., *The philosophy of Merleau-Ponty*, Hardcourt, Brace & World, Inc.,
New York / Chigaco / San Francisco / Atlanta, 1967

Baldwin Thomas, *Introduction* Routledge 2004

Teoksesta Merleau-Ponty Maurice, *The world of perception*, Routledge, 2009

Barrett Cyril, *Merleau-Ponty and the Phenomenology of Perception*

Teoksesta Contemporary French Philosophy; Edited by A. Phillips Griffiths, Royal
Institute of Philosophy, Unirversity Press, Cambridge, 1987

Butler Judith, *Sexual Ideology and Phenomenological Description A feminist Critique
of Merleau-Ponty's Phenomenology of Perception*, Alunperin kirjoitettu 1981

p. 85 - 100

Julkaistu teoksessa *The Thinking Muse feminism and modern French philosophy*

Edited by Jeffner Allen and Iris Marion Young, Indiana University Press, USA, 1989

Dillon M.C, *Merleau-Ponty's Ontology* Second Edition, Northwestern University Press,
Evanston, Illinois, 1997

Dwyer Philip, *Sense And Subjecticity A Study of Wittgenstein and Merleau-Ponty*,
Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, The Netherlands, 1990

Gill Jerry H. *Merleau-Ponty and metaphor*, Library of Congress Cataloging-in-

Publication Data, USA, 1991

Heinämaa Sara, *Ele tyyli ja sukupuoli: Merleau-Pontyn ja Beauvoirin ruumiinfenomenologia ja sen merkitys sukupuolikysymykselle*, Gaudeamus, Helsinki, 1996

Heinämaa Sara, *Ihmetys ja rakkaus esseitä ruumiin ja sukupuolen fenomenologiasta*, Nemo, Helsinki, 2000

Heinämaa, Sara, *Loogisista tutkimuksista ruumiinfenomenologiaan*, Teoksessa Nykyajan filosofia, s. 261 - 301 WSOY, Helsinki, 2002

Hotanen Juho, *Lihan laskos*, Tutkijaliitto, Helsinki, 2008

Kuhn Thomas S., *Tieteellisten vallankumousten rakenne*, Art House, Helsinki, 1994

Alkuperäisteos *The Structure of Scientific Revolutions*, The University of Chicago, 1962

Madison Gary Brent, *The phenomenology of Merleau-Ponty: a search for the limits of consciousness*, Ohio University Press, Athens, 1991

Alkuperäinen julkaisu *La phénoménologie de Merleau-Ponty: une recherche des limites de la conscience*, Editions Klincksieck, 1973

Merleau-Ponty Maurice, *Phenomenology of Perception*, Routledge, London, New York, 2009 (2009a), Routledge, second edition (May 3, 2002) Translated by Colin Smith

Alkuperäisteos *Phénoménologie de la perception*; Gallimard Paris, 1945

Merleau-Ponty Maurice, *The World of Perception*, 2009 (2009b), Routledge, London and New York , 2009

Translated by Oliver Davis, Yhtenäistetty nimike ”*Causeries 1948*”

Merleau-Ponty Maurice, *Silmä ja mieli*, Gummerrus Kirjapaino Oy, Helsinki, Taide, 1993

Mirvish Adrian Michael, *Merleau-Ponty and the Nature of Philosophy*, Philosophy and Phenomenological Research, Vol 43, No. 4 (Jun., 1983), pp. 449-476

Murray David J., *A history of Western psychology*, Prentice-Hall, USA, 1983

Moran and Mooney *The Phenomenology Reader*, Routledge, London and New York, 2002

Morris David, *Body*

Teoksesta Diprose, Reynolds eds. *Merleau-Ponty: Key Concepts*, Durham, GBR, Acumen, 2008

Morrison Wesley, *Experience and Causality In the Philosophy of Merleau-Ponty*, Philosophy and Phenomenological Research, Vol. 39, No. 4 (Jun. 1979) pp. 561-574

Langer Monika M., *Merleau-Ponty's Phenomenology of Perception*, The Florida State University Press Tallahassee, Hong Kong, 1989

Leder Drew, *The absent body*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1990

Lefort Claude, *esipuhe*

teoksesta *Silmä ja mieli*, 1993, Gummerrus Kirjapaino Oy, 1993

Leahey Thomas Hardy, *A history of psychology main currents in psychological thought*

Second edition, Prentice-Hall International Editions, USA 1987

Rautaparta, *Ruumis subjektina Merleau-Pontyn filosofiassa*

Teoksesta *Ruumiin Kuvia Subjektin ja sukupuolen muunnelmia*

p. 129 - 135

Toimittaneet Sara Heinämaa, Martina Reuter ja Kirsi Saarikangas, Gaudeamus, Tampere, 1997

Reuter Martina, *Anorektisen ruumiin fenomenologia*

Teoksesta *Ruumiin Kuvia Subjektin ja sukupuolen muunnelmia*

p. 136 - 167

Toimittaneet Sara Heinämaa, Martina Reuter ja Kirsi Saarikangas, Gaudeamus, Tampere, 1997

Pulkkinen Simo, *Husserlin fenomenologinen menetelmä*

Teoksesta *Fenomenologisia ydinkysymyksiä*, Gaudeamus, Helsinki, 2010

Rouse Joseph, *Merleau-Ponty and the existential conception of science*

Synthese 66 (1986) p.249-272

Romdenh-Romluc Komarine, *Routledge Philosophy guidebook to Merleau-Ponty and Phenomenology of Perception*, Routledge, New York, 2011

Pasanen Kimmo, *jälkisanat*

Teoksesta Merleau-Ponty *Silmä ja mieli*, Gummerrus Kirjapaino Oy, Helsinki, Taide 1993

Ranskankielinen alkuteos *L'Éil et l'Esprit*, Editions Gallimard, 1964

Perttula Juha, *Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria*

Julkaistu teoksessa Perttula ja Latomaa, *Kokemuksen tutkimus*

Dialogia Oy, Tartu, 2005

Värri Veli-Matti, *Hyvä kasvatust - kasvatust hyvään: dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta*, Tampere University Press, Tampere, 1997

Westphal Merold, *Situation and Suspicion in the Thought of Merleau-Ponty: The Question of Phenomenology and Politics*, 1990

Julkaistu teoksessa *Ontology and alterity in Merleau-Ponty* Edited by Galen A. Johnson and Michael B. Smith, Northwestern University Press, Evanston, Illinois, 1990

Whiteside Kerry H., *Merleau-Ponty and the foundation of an existential politics*,

Princeton University Press, USA, New Jersey, 1988

Internet lähteet:

Standford Encyclopedia of Philosophy

<http://plato.stanford.edu/entries/merleau-ponty>

Kirjoittaja Bernard Flynn, 2004